

[...] Podobnie jak w innych archiwach państwowych, tak i w Lublinie zasób historycznie ukształtowany oraz na bieżąco gromadzona dokumentacja są nieprzebranym źródłem informacji. Tworzone w ciągu blisko siedmiu wieków akta dostarczają wiedzy o różnych ludziach i miejscach, instytucjach i zwyczajach, wydarzeniach i zjawiskach, krótko mówiąc o długiej i bogatej historii Lubelszczyzny. Bez zbytej przesady można więc powiedzieć, że są skarbnicą zbiorowej pamięci mieszkańców regionu [...]

Ze Słowa wstępnego

ISBN 83-89115-70-0

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE

ARCHIWA SKARBNICĄ PAMIĘCI I INFORMACJI

ARCHIWA SKARBNICA PAMIĘCI I INFORMACJI

Przewodnik po wystawie zorganizowanej
w Archiwum Państwowym w Lublinie
wrzesień–grudzień 2006

LUBLIN 2006

Redakcja i wstęp

Piotr Dymmel, Elżbieta Wierzbicka

Teksty

- Renata Gąsior – I. Organy władzy i administracji
Michał Mroczek – II. Instytucje gospodarcze i finansowe
Grzegorz Zabielski – III. Wymiar sprawiedliwości, organa ścigania, notariaty
Renata Gąsior – IV. Placówki edukacji, nauki, kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej
Magdalena Mirosław – V. Kościoły i instytucje wyznaniowe
Ewa Bednarczyk – VI. Partie polityczne, organizacje społeczne i kombatanckie, związki zawodowe
Elżbieta Wierzbicka – VII. Archiwalia prywatne osób, rodów i dóbr

Okładka

Piotr Dudzikowski, Marek Krzykała

Ilustracje

Marek Krzykała, Rafał Magryś

© Copyright by Archiwum Państwowe w Lublinie
Lublin 2006

ISBN 83-89115-70-0

Archiwum Państwowe w Lublinie
20-950 Lublin, ul. Jezuicka 13
e-mail: kanc@lublin.ap.gov.pl
www.lublin.ap.gov.pl

Przygotowanie do druku
„Grafficon”

Druk
Drukarnia „Sampol”, Lublin

Słowo wstępne

Archiwa państwowe w Polsce są instytucjami powołanymi do sprawowania opieki nad wytworzoną w ciągu wieków i powstającą na bieżąco dokumentalną spuścizną państwa i społeczeństwa. Jej twórcami są głównie instytucje władzy i administracji, wymiaru sprawiedliwości, gospodarki i finansów, kultury i oświaty, wyznaniowe i społeczne oraz osoby prywatne. Od blisko 90 lat bez przerwy taką misję pełni Archiwum Państwowe w Lublinie, które wykonując ustawowe funkcje gromadzi, zabezpiecza i wieczyście przechowuje dokumentację o historycznym znaczeniu. Jest ona ważnym i często niepowtarzalnym źródłem informacji dla poznania różnych aspektów przeszłości Lubelszczyzny, bowiem głównie wytworzone na jej obszarze materiały archiwalne składają się na zasób lubelskiego Archiwum. Należy ono do jednych z większych placówek tego typu w Polsce. Posiada prawie 12 000 metrów bieżących akt i 2711 zespołów liczących ponad 1,2 miliona jednostek archiwalnych. Większość jest przechowywana w głównej siedzibie Archiwum w Lublinie, pozostałe są rozmieszczone w trzech oddziałach zamiejscowych w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim.

Zasób Archiwum Państwowe w Lublinie jest zróżnicowany zarówno pod względem chronologii materiałów archiwalnych, jak i ich formy. Najstarsze akta pochodzą z XIV w., najmłodsze zaś z końca XX w., ale z racji przejmowania obecnie tworzonej dokumentacji ta końcowa cezura jest stopniowo przesuwana w bieżące stulecie. Znaczną część zasobu stanowią szczególnie cenne akta z okresu staropolskiego. Składają się na nie dokumenty królewskie, akta miast królewskich i prywatnych, księgi sądów szlacheckich, w tym w większości zniszczone akta trybunału koronnego. W późniejszych okresach dziejów Polski z racji rozwoju biurokracji i większych potrzeb społecznych w zakresie dokumentowania czynności prawnych powstawała jeszcze bogatsza dokumentacja. Liczne materiały pozostawili po swej działalności wytwórcy z okresu zaborów. Są to akta zarówno polskich instytucji publicznych jak i zaborczych (głównie rosyjskich) organów władzy i urzędów administracji. Obfite materiały zachowały się z okresu międzywojnia (1918–1939), szczególnie po działalności lokalnych urzędów administracji. Niestety mocno uszczuplona jest natomiast dokumentacja powstała w czasie II wojny światowej, wytworzona zarówno przez władze i urzędy okupanta niemieckiego, jak również instytucje polskie i żydowskie. W szcążkowym stanie zachowały się szczególnie cenne akta konspiracyjnych

organizacji zbrojnych. Z kolei bogato, choć nierównomiernie jest dokumentowane pół wieku istnienia PRL. Tradycyjnie już podstawowy trzon materiałów stanowią akta administracji państwowej różnych szczebli oraz akta sądowe i zakładów pracy. Szczególne znaczenie dla poznania dziejów tego okresu mają przejęte w 1990 r. archiwa PZPR. Należy dodać, że zasób Archiwum wydatnie wzbogacają spuścizny osób oraz akta rodzin, rodów i dóbr, w których znajdują się materiały pochodzące ze wszystkich okresów chronologicznych.

Zgromadzone w lubelskim Archiwum materiały cechuje różnorodność formy. Większość ma postać aktową (pisaną), ale przechowywane są także liczne materiały o innej formie, m.in. kartograficzne (mapy i plany), ikonograficzne (plakaty, pocztówki), fotografie, dokumentacja techniczna i zbiory sfragistyczne (pieczęcie). Reprezentowane, choć nielicznie, są także nagrania dźwiękowe i filmowe, rozpoczęto już gromadzenie dokumentacji elektronicznej.

Podobnie jak w innych archiwach państwowych, tak i w Lublinie zasób historycznie ukształtowany oraz na bieżąco gromadzona dokumentacja są nieprzebranym źródłem informacji. Tworzone w ciągu blisko siedmiu wieków akta dostarczają wiedzy o różnych ludziach i miejscach, instytucjach i zwyczajach, wydarzeniach i zjawiskach, krótko mówiąc o długiej i bogatej historii Lubelszczyzny. Bez zbytnej przesady można więc powiedzieć, że są skarbnicą zbiorowej pamięci mieszkańców regionu.

Przechowywane w Archiwum Państwowym w Lublinie materiały dostarczają cennych informacji różnym użytkownikom. Z jego zasobu często korzystają urzędy, instytucje i osoby prywatne poszukując informacji o bieżącym znaczeniu. Archiwum pełni w tym przypadku funkcję urzędu publicznego dostarczając informacji potrzebnych do załatwienia różnych spraw.

Tradycyjnie archiwa państwowe są naturalnym warsztatem badań historycznych, w których profesjonalni historycy poszukują źródeł do poznania przeszłości krajowej lub regionalnej. Ten nurt działalności lubelskiego Archiwum jest szczególnie żywy dzięki aktywności lokalnych ośrodków naukowych, chociaż często gości ono także badaczy z kraju i zagranicy.

Ważną grupę użytkowników Archiwum stanowią miłośnicy historii uprawiający ją w sposób amatorski. Najczęściej poszukują informacji o dziejach lokalnych lub przeszłości rodzinnej. Znaczną ich część stanowią osoby zainteresowane genealogią własnej rodziny. Archiwum w coraz większym stopniu staje się wtedy centrum informacji historycznej otwartym na oczekiwania szerokiego odbiorcy. Bierze aktywny udział w procesie edukacji historycznej, kształtuje kulturę archiwalną, a co szczególnie ważne, dzięki internetowi, uczestniczy w globalnym obiegu informacji.

Archiwa polskie od dawna starają się upowszechniać wiedzę o swoich funkcjach i gromadzonych zasobach. Wyrazem działalności edukacyjnej i informacyjnej lubelskiego Archiwum jest udział w imprezach Lubelskiego Festiwalu Nauki, który w 2006 r. odbywa się w dniach 16-22 września. Towarzyszyć mu będzie wystawa pt. „Archiwum skarbnicą pamięci i informacji”, która ma na celu pokazanie roli archiwum jako strażnika pamięci historycznej a zarazem aktywnego uczestnika społeczeństwa informacyjnego.

Przygotowanie ekspozycji o tak ogólnym charakterze nie było sprawą łatwą. Zamiarem organizatorów była prezentacja szerokiego spektrum informacji zawartych w archiwaliach wytworzonych w odmiennych formach i na różnych nośnikach w ciągu niemal siedmiuset lat za pomocą niespełna dwustu ekspozycji. Zważywszy na wspomnianą wielkość zasobu Archiwum nie był to problem niedostatku ale obfitości materiałów, pomimo że niektóre archiwalia nie mają zbyt wysokich walorów wizualnych. Prezentowane archiwalia, choć są zaledwie pojedynczymi przykładami, dają pewien obraz najważniejszych grup materiałów znajdujących się w zasobie.

Wystawa jest efektem pracy zespołowej, a każda z osób opracowała w zasadzie jeden moduł tematyczny. Widoczne są więc pewne indywidualne upodobania i nieco odmienny jest sposób charakteryzowania poszczególnych grup instytucji i ich akt. Założeniem podstawowym było pokazanie archiwaliów nie jako źródła do historii poszczególnych przejawów życia społeczeństwa ale wytworów różnych instytucji. Zostały one podzielone na siedem grup i taki jest układ treści przewodnika, a mianowicie:

- I. Organy władzy i administracji
- II. Instytucje gospodarcze i finansowe
- III. Wymiar sprawiedliwości i organy ścigania, notariaty
- IV. Placówki edukacji, nauki, kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej
- V. Kościoły i instytucje wyznaniowe
- VI. Partie polityczne, organizacje społeczne i kombatanckie, związki zawodowe
- VII. Archiwalia prywatne osób, rodów i dóbr.

Zwiedzanie wystawy ma ułatwić ten przewodnik. Każdą z wymienionych części (modułów) otwiera krótka charakterystyka spuścizny aktowej. Ekspozycje są ponumerowane w obrębie modułu i opisane. Autorzy wystawy i tekstów zarazem, starali się aby każdy opis składał się z trzech elementów: 1) tytułu lub informacji o zawartości prezentowanych archiwaliów, 2) opisu technicznego (zawsze nazwa zespołu i sygnatura jednostki oraz dodatkowo inne dane) i 3) charakterystyki tak co do treści jak i formy ekspozycji często z komentarzem dotyczącym samego dokumentu lub instytucji albo zespołu aktowego, z którego pochodzą. Tak przygotowane informacje są obszerniejsze niż tradycyjne opisy pod ekspozycjami. Mamy nadzieję, że umożliwi to zapoznanie się z wystawą także osobom, które nie będą mogły jej zwiedzić.

I. Organy władzy i administracji

Dokumentacja wytworzona przez organy władzy i urzędy administracji należy do podstawowych materiałów przechowywanych w archiwach państwowych. Archiwalia wytworzone przez te instytucje, bogate ilościowo i zróżnicowane pod względem treści i formy, znajdują się także w zasobie APL. Obejmują rozległy okres ich funkcjonowania od średniowiecza do początku XXI w. Powstały głównie w wyniku działalności lokalnych urzędów administracji państwowej oraz samorządu terytorialnego.

Najstarsze akta przechowywane w APL są świadectwem wykonywania władzy przez króla i jego urzędników. Mają one postać dokumentów, które w średniowieczu, a także jeszcze później były powszechną formą poświadczania czynności prawnych. Ich katalog rozpoczyna przywilej lokacyjny Lublina wystawiony przez Władysława Łokietka w 1317 r., lecz większość z ogólnej liczby kilkuset dokumentów pochodzi z okresu XVI–XVIII w.

Wraz z rozwojem społeczeństwa stanowego władza królewska ulegała stopniowemu ograniczaniu, natomiast coraz większą rolę w ramach poszczególnych stanów zaczęły odgrywać instytucje samorządowe. Stały się organami lokalnej władzy pełniąc funkcje administracyjne i sądownicze. Po tej działalności pozostały obok znanych już wcześniej dokumentów tzw. księgi wpisów. Ta forma kancelaryjna typowa w okresie od XV do XVIII w. polegała na rejestrowaniu czynności i wpisywaniu treści dokumentów do ksiąg. Prowadzenie ksiąg w kancelariach nadawało im walor publiczno-prawny.

W miastach samorząd rozwijał się stopniowo i z czasem jego organami stały się rada miejska, urząd burmistrza i ława sądowa. Z okresu staropolskiego zachowały się księgi rady miejskiej, wójtowsko-ławnicze i rachunkowe. Samorządowy model zarządzania miastem, pomimo wielu przemian politycznych i ustrojowych utrzymał się aż do połowy XX w. W początkach XIX w. dokonała się ważna zmiana ustrojowa polegająca na wyłączeniu sądownictwa spod kompetencji władz miejskich. Zgromadzone w zasobie APL akta miast zachowane są w różnym stopniu, lepiej akta miast królewskich a później rządowych. Największy jest zespół akt miasta Lublina, który obejmuje dokumentację od XIV w do XX w.

W Polsce przedrozbiorowej funkcjonował również samorząd szlachecki, którego okres rozkwitu przypadł na XVI–XVIII w. Jego podstawową instytucją były sejmiki ziemskie, które decydując o sprawach lokalnych brały udział

w rządach krajem. Kompetencje sejmików były szerokie, m.in. wybierały posłów na sejm i udzielały im instrukcji, nakładały podatki, kodyfikowały lokalne prawo zwyczajowe. Funkcjonowanie urzędów i sądów szlacheckich znajduje odbicie w zachowanych księgach ziemskich i grodzkich. Wpisywano do nich dokumenty publiczne (m. in. uchwały sejmików ziemskich, tzw. lauda, instrukcje, uniwersały, taryfy podatkowe), sądowe (pozwy, wyroki) oraz akty zawieranych transakcji kupna-sprzedaży, darowizn i dzierżaw. W zasobie APL księgi ziemskie i grodzkie z okresu XV–XVIII w. stanowią podstawowy trzon akt staropolskich.

Po utracie niepodległości powoływano administrację ogólną różnych szczebli – wojewódzkiego, a następnie gubernialnego, powiatowego, miejskiego i gminnego, które pozostawiły obfitą spuściznę aktową. W 1837 r. w miejsce Komisji Województwa Lubelskiego utworzono Rząd Gubernialny Lubelski, najważniejszy urząd administracji na terenie guberni, któremu podlegały m.in. władze powiatowe, kierowane przez naczelników. Gubernią administrował gubernator, który posiadał równocześnie uprawnienia o charakterze policyjnym. W dobrze zachowanych zespołach akt Rządu Gubernialnego Lubelskiego z lat 1837–1866 i 1867–1918 znajdują się archiwalia dotyczące całokształtu życia politycznego, społeczno – gospodarczego i kulturalnego w guberni w okresie funkcjonowania tego urzędu i władz mu podległych. Powoływano też liczne urzędy specjalne, zwłaszcza w okresie niepokojów społecznych. Należały do nich m.in.: Deputacja Szlachecka Guberni Lubelskiej (1836–1861), Kancelaria Marszałka Szlachty Guberni Lubelskiej (1849–1861), naczelnicy wojenni, urzędy do spraw stowarzyszeń.

Podział administracyjny ukształtowany w Królestwie Polskim w 2. połowie XIX w. przetrwał do wybuchu I wojny światowej. Z okresu okupacji austriackiej (1915–1918) zachowały się akta okupacyjnych władz wojskowych (komend powiatowych). Z dwudziestolecia międzywojennego pochodzą liczne dokumenty urzędów administracji, tak ogólnej, jak i specjalnej różnych szczebli. Najważniejszą organem terytorialnej administracji rządowej był wojewoda. Stał na czele administracji województwa, które utworzono na mocy Ustawy z dnia 2 sierpnia 1919 r. (akta Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego 1919–1939). Administrację w powiecie sprawował starosta, oprócz tego samorząd powiatowy (zespoły akt starostw powiatowych, sejmików i wydziałów powiatowych). Najniższym szczeblem administracji były gminy.

W czasie okupacji hitlerowskiej utworzono dystrykt lubelski kierowany przez szefa dystryktu, a od 1941 r. gubernatora. W polskich rękach pozostała władza administracyjna w gminach i miastach, natomiast w powiatach niemiecki starosta. Zespół akt Urzędu Okręgu Lubelskiego 1939–1944, organu wykonawczego gubernatora, stanowi ważne źródło do badań dziejów okupacji. Inaczej jest w przypadku pozostałych władz hitlerowskich, których akta zachowały się w stanie fragmentarycznym.

Dekret PKWN z dnia 21 sierpnia 1944 r. uchylił zaprowadzony przez okupanta podział ziem polskich. Nowa rzeczywistość społeczno – polityczna przyniosła istotne zmiany w systemie sprawowania władzy oraz stosunko-

wo częste przeobrażenia podziałów administracyjnych. Nastąpiła faktyczna likwidacja samorządu terytorialnego wraz z wejściem w życie ustawy z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej. Organami władzy były rady narodowe, a ich prezydiami organami administracji państwowej. Z okresu do 1990 r. zachowały się liczne akta organów władzy wszystkich szczebli – akta Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego (1944–1950), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie (1950–1973) oraz prezydium rad powiatowych: miejskich i gromadzkich z lat 1950–1973, miejskich i gminnych z lat 1974–1990. Rok 1990 przyniósł kolejną zmianę w systemie władzy związanej z wejściem w życie ustawy o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 r. Udział społeczeństwa w wyborach i głosowaniach powszechnych (referendach) znajduje odbicie w aktach specjalnych komisji powoływanych – od wyborów do rosyjskiej Dumy (1906 r.) po Referendum Europejskie w 2003 r.

1

Przywilej lokacyjny Władysława Łokietka dla miasta Lublina, pod Krakowem, 15 sierpnia 1317 r.

Akta miasta Lublina 1317–1950 [–1954], Dokumenty miasta Lublina 1317–1810, sygn. 1, perg., łac., 45 x 29,50 i 34 cm.

Władysław Łokietek książę krakowski i sandomierski poleca Maciejowi, wójtowi z Opatowca lokację miasta Lublina na prawie magdeburskim. Nadaje mieszczanom 100 łanów ziemi, określa uposażenie wójta dziedzicznego. Podaje mieszczanom sądownictwo miejskie z prawem apelacji do króla. Zwalnia ich od ceł w posiadłościach królewskich a na 20 lat od wszelkich opłat i ciężarów.

Dokument jest jednym z nielicznie zachowanych w APL świadectw władzy królewskiej z okresu średniowiecza.

2

„Kopia Konstytucji w księgach grodu łuckiego oblatowanej roku 1791 maja 20 dnia z opisaniem formy nowego rządu”.

Archiwum Brezów z Siekierzyniec 1555–1941, ss. 16.

Ustawa Rządowa (konstytucja) uchwalona przez Sejm Wielki 3 maja 1791 r. była ustawą zasadniczą i zawierała zasady organizacji zreformowanych organów państwowych oraz regulowała prawa obywateli. Polska stała się monarchią konstytucyjną.

W I Rzeczypospolitej ogłoszenia ustaw i rozporządzeń władz dokonywano przez publiczną proklamację na rynkach miejskich oraz przed kościołami. Dokonywano także ich oblatowania, czyli wpisania tekstu do ksiąg urzędowych, w pierwszej kolejności do tzw. Metryki Koronnej, a następnie do ksiąg grodzkich. W miarę potrzeb sporządzano odpisy, które po uwierzytelnieniu miały walor dokumentu.

3

„Adam Franciszek Warszycki wojewodzie mazowiecki i marszałek sejmiku ziemskiego mielnickiego oświadcza, że delegatami tegoż sejmiku na sejm walny w Grodnie zostali jednogłośnie wybrani Jan graf Butler starosta kowieński i Kazimierz Orzeszko podczaszy mielnicki”, 1 grudnia 1678 r.

Archiwum Woronieckich z Huszlewa 1540–1871, sygn. 54, fac.

Laudum sejmiku mielnickiego wniesione do akt grodzkich mielnickich. Lauda były uchwałami najpierw sądów wiecowych, później od XV w. sejmików ziemskich i niekiedy sejmików generalnych prowincji, czyli organów samorządu szlacheckiego. Lauda sejmików ziemskich uzupełniały uchwały sejmu, normowały sprawy im zlecone przez sejm lub króla, szczególnie ważne były decyzje w sprawach podatkowych. Zakres uregulowań prawnych dokonywanych przez sejmiki był bardzo szeroki, zwłaszcza w wypadku zerwania sejmu. Uchwały mające formę dokumentu, wystawionego w imieniu senatorów i szlachty obecnych na sejmiku, były oblatowane (wpisywane) do ksiąg sądów ziemskich lub grodzkich. Są ważnym źródłem poznania dziejów regionu.

4

Raport Naczelnika Powiatu Radzyńskiego złożony Gubernatorowi Cywilnemu Guberni Lubelskiej dotyczący powstania 1863 r., 26 marca/7 kwietnia 1863 r.

Rząd Gubernialny Lubelski 1837–1866, Wydz. Adm. sygn. 1640.

Naczelnicy powiatów, pozostając pod kontrolą gubernatora i rządu gubernialnego, byli odpowiedzialni za całość spraw na swoim terenie i tym samym zobowiązani do składania regularnych raportów dotyczących aktualnej sytuacji społeczno-politycznej.

5

„Lublin. Dom Rządu Gubernialnego. Plan sytuacyjny części miasta Lublina, w której stanąć ma gmach Rządu Gubernialnego [oraz przekrój budynku]”, plan, J. Ankiewicz, 1859 r.

Plany miasta Lublina 1802–1947, sygn. 155; 66,3 x 44,5 cm.

W związku z rozbudową administracji lokalnej, w latach 1859–1860, wg projektu J. Ankiewicza wybudowano w Lublinie drugi gmach Rządu Gubernialnego. Plan dotyczy tego budynku (obecnie przy Placu Litewskim 5).

6

„Akta tyczące się szlachty wstępującej do wojska jako ochotnicy. Zmiany kategorii”, 1837 r.

Deputacja Szlachecka Guberni Lubelskiej 1836–1861 [–1867], sygn. 114.

Karta tytułowa księgi z podpisami Prezesa Heroldii Królestwa Polskiego hr. Aleksandra Colonna-Walewskiego i Dyrektora Kancelarii Heroldii Jana Chyliczkowskiego oraz wpis dotyczący hr. Konstantego i Stanisława Zamoyskich.

Deputacja Szlachecka w województwie lubelskim powstała 9 grudnia 1836 r. przy Komisji Województwa Lubelskiego. Podlegała Heroldii Królestwa Polskiego powołanej do prowadzenia spraw związanych z potwierdzeniem przynależności do stanu szlacheckiego. Na mocy obowiązującego w Królestwie Polskim prawa o szlacheństwie istniała możliwość uzyskania szlacheństwa poprzez wyróżniającą się służbę wojskową i cywilną lub sprawowanie urzędów oraz inne zasługi.

7

„Wykaz o postępieniu cholery w Mieście Kazimierzu Powiecie i Gubernii Lubelskiej od dnia 14/26 czerwca 1853 r. po 24 czerwca/6 lipca”.

Akta miasta Kazimierza Dolnego 1555–1882, sygn. 143.

Raport o ilości zachorowań i zgonów w mieście sporządzony przez władze miejskie Kazimierza.

W Królestwie Polskim lokalne władze szczebla miejskiego i gminnego zobowiązane były do składania regularnych raportów opisujących przebieg epidemii na podległych im obszarach administracyjnych. Raporty były przesyłane Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Rządowi Gubernialnemu, Naczelnikowi Powiatu i władzom wojskowym.

8

„Departament Wojskowy Naczelnego Komitetu Narodowego wzywa do służby wojskowej w Legionach Polskich walczących przeciwko Rosji”, ulotka, ok. 1915 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944, sygn. 164; 11,20 x 9,30 cm, druk.

Polskie ugrupowania polityczne w zaborze austriackim powołały 16 sierpnia 1914 r. w Krakowie Naczelny Komitet Narodowy, który podjął starania o utworzenie polskich sił zbrojnych (Departament Wojskowy NKN). Zasady tworzenia Legionów określiło rozporządzenie austriackiego Ministerstwa Obrony Krajowej z 23 sierpnia 1914 r. i 27 sierpnia powołano dwa Legiony: Wschodni we Lwowie oraz Zachodni w Krakowie.

9

„Zarządzenie C. i K. Komendanta Obwodu w Lublinie w sprawie wprowadzenia czasu letniego z dnia 4 maja 1916 r.”

C i K. Komenda Powiatowa w Lublinie 1915–1918 [1919], sygn. 20.

Po zajęciu części ziem Królestwa Polskiego przez wojska austriacko-węgierskie utworzono w sierpniu 1915 r. Wojskowy Generalny Zarząd Gubernialny z siedzibą w Lublinie. Organami terenowymi Generalnego Gubernatorstwa w Lublinie stały się komendy obwodowe, po przywróceniu nazwy powiatów przemianowane na powiatowe. Komenda Powiatowa w Lublinie działała do października 1918 r.

10

„Sprawozdanie sytuacyjne starosty krasnostawskiego za rok 1919/20”, 1920 r.

Urząd Wojewódzki Lubelski 1919–1939 [1944], sygn. 1805, ss. 73.

Starosta w latach 1918–1939 i 1944–1950 był podległym wojewodzie kierownikiem administracji ogólnej na terenie powiatu. Sprawozdania starostów (roczne, miesięczne i za krótsze okresy) były podstawą oceny aktualnej sytuacji społeczno – politycznej i gospodarczej w powiecie. Na ich podstawie wojewodowie sporządzali własne sprawozdania o stanie województwa. Materiały te są jednymi z najciekawszych źródeł do dziejów 20-lecia międzywojennego i okresu 1944–1950.

11

„Zarządzenie Wojewody Lubelskiego w sprawie uruchomienia Starostwa Grodzkiego w Lublinie z dnia 15 marca 1930 r.”

Urząd Wojewódzki Lubelski 1919–1939 [1944], sygn. 253, k. 20.

Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 marca 1928 r. wojewoda lubelski wydał zarządzenie o utworzeniu wydzielonego powiatu miejskiego, na którego czele stał starosta grodzki. W zakresie organizacji wewnętrznej w starostwie grodzkim obowiązywały przepisy dla starostw powiatowych.

12

„Listy starszeństwa służbowego urzędników Województwa Lubelskiego wg stanu z 31 XII 1927 r.”, 2 maja 1928 r.

Starostwo Powiatowe Lubelskie [1915–] 1919–1939, sygn. 48, druk.

Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej w art. 19 zobowiązywała władze do prowadzenia list starszeństwa służbowego urzędników, tj. ich hierarchii. Sporządzone zostały listy wszystkich urzędników administracyjnych i lekarskich województwa lubelskiego. Urzędnicy ci mieli prawo zaskarżenia odnoszących się do nich błędnych informacji.

13

Pieczęć Gminy Ułęż (pow. rycki) z okresu II wojny światowej (General Gouvernement Landgemeinde Ułęż Gmina Wiejska Ułęż), 1939–1944 r.

Pieczęć okrągła, 33 mm, odcisk tuszowy z napisem „General-Gouvernement Landgemeinde Ułęż Gmina Wiejska Ułęż”.

W czasie okupacji hitlerowskiej utworzono dystrykt lubelski kierowany przez szefa dystryktu, a od 1941 r. gubernatora. Nadzór nad gminami sprawował starosta, jako terenowy organ administracji okupacyjnej.

14

Orzeczenie nr 1212 Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Lublinie w sprawie majątku pozostawionego w Kowlu wydane dla repatrianta Mikołaja Rajewskiego, 17 kwietnia 1947 r.

Wojewódzki Oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Lublinie 1944–1951, sygn. 493.

Państwowy Urząd Repatriacyjny został powołany dekretem PKWN z dnia 7 października 1944 r. Do jego zadań należały: organizacja powrotu wysiedlonych lub wywiezionych w czasie okupacji Polaków do poprzednich miejsc zamieszkania, regulacja napływu repatriantów i przesiedleńców oraz opieka nad nimi, osadnictwo na Ziemiach Zachodnich. Prowadził też sprawy odszkodowań za utracone mienie. Akta Oddziału Wojewódzkiego PUR i niektórych powiatowych zachowały się dość dobrze.

15

Akta osobowe Józefa Cękalskiego, archiwisty miasta Lublina i tekst jego przysięgi służbowej z 1825 r.

Akta miasta Lublina, Urząd municypalny i magistrat miasta Lublina 1809–1874, sygn. 215, ss. 221.

Józef Cękalski (1796–1867) był archiwistą miejskim w Urzędzie Municypalnym Lubelskim w latach 1821–1866. Wiele zespołów archiwalnych z XIX w. zawiera odrębne akta osobowe poszczególnych urzędników i innych pracowników.

Urząd municypalny istniał w latach 1809–1842, władzę sprawował burmistrz podlegający bezpośrednio prefektowi departamentu lubelskiego. Po roku 1842 urząd municypalny przemianowano na magistrat.

16

„Plan sytuacyjny części miasta Lublina a mianowicie ulicy Podwale z projektem brukowania części tejże ulicy i urządzeń odpływu wody na łąki”, plan 1809 r.

Akta miasta Lublina, Urząd municypalny 1809–1874, sygn. 512.

17

„Opis odnowienia cudownego obrazu Św. Antoniego umieszczonego w Bramie Krakowskiej w Mieście Lublinie w 1839 r.”, 20 czerwca 1839 r.

Akta miasta Lublina, Urząd municypalny 1809–1874, sygn. 3374.

Prezentowany dokument związany jest z uroczystością ponownego umieszczenia, po konserwacji, obrazu patrona miasta. Na uwagę zasługują podpisy obywateli miasta umieszczone u dołu dokumentu, w tym Edwarda De Tolla, prezydenta Lublina w latach 1838–1847.

Brama Krakowska, symbol historyczny Lublina powstała około połowy XIV wieku wraz z otaczającymi Lublin murami obronnymi. Była wielokrotnie przebudowywana. Obraz św. Antoniego Padewskiego umieszczono na niej w 1687 r., niedługo potem świętego uznano za patrona Lublina.

18

Obwieszczenie Szefa Dystryktu Lubelskiego Ernsta Zornera dotyczące utworzenia w Lublinie zamkniętej żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej, 24 marca 1941 r.

Akta miasta Lublina 1939–1944, sygn. 304, druk.

Getto w Lublinie powstało 24 marca 1941 r. Istniało do kwietnia 1942 r. na Podzamczu, a do września tego roku na Majdanie Tatarskim. Więziono w nim około 30 tysięcy Żydów.

19

Dowód osobisty nr 804 (Personal Ausweis) Maksymiliana Kożuchowicza i karta meldunkowa nr 0082 (Meldekarte für Juden) Saula Bornsteina, 1939–1940.

Rada Żydowska w Lublinie [1918–] 1939–1942, sygn. 162, k. 24–26; k. 56–57.

Rady Żydowskie w Lublinie i we wszystkich gminach lubelskich zostały powołane na podstawie rozporządzenia Generalnego Gubernatora o ustanowieniu rad żydowskich 28 listopada 1939 r. Przewodniczącym Rady Żydowskiej w Lublinie został dr Marek Alten (1918–1942). Podstawowym obowiązkiem rad była realizacja rozkazu z dnia 20 stycznia 1940 r. w sprawie rejestracji Żydów i nadzór nad ich udziałem w pracach przymusowych. Po likwidacji getta w Lublinie członkowie Rady podzielili los jego mieszkańców.

20

„Wybory z Lublina i ziemi lubelskiej do I. Dumy w Petersburgu, Lublin 3 maja 1906 r.”

Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 11, fotografia.

Fotografia przedstawia uczestników wyborów gubernialnych (elektorów) do Koła Polskiego w Dumie – izbie niższej parlamentu Rosji. Została wykonana przed siedzibą Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Lublinie (obecnie gmach Sądu Okręgowego), w której wybory te miały miejsce.

II. Instytucje gospodarcze i finansowe

Instytucje gospodarcze i finansowe to zróżnicowana grupa aktotwórców obejmująca urzędy administracji gospodarczej, przedsiębiorstwa, spółdzielnie i ich związki, banki i inne instytucje kredytowe, a także cechy.

Materiały archiwalne tych instytucji są zróżnicowane zarówno pod względem treści jak i formy, po części z uwagi na okres w jakim powstały. Są to odrębne dokumenty (w tym szczególnie cenne dokumenty staropolskie) stanowiące najczęściej o powstaniu lub podstawie prawnej funkcjonowania aktotwórcy, księgi wpisów, akta spraw w formie poszytów lub akt luźnych, fotografie, plany i rysunki techniczne, mapy, a nawet dokumentacja elektroniczna. Stanowią obfity materiał źródłowy do badań nad historią gospodarki i techniki od XVI w. do czasów współczesnych.

Najstarsze archiwalia dotyczące życia gospodarczego i finansowego znajdują się w zespołach akt cechów i organizacji rzemieślniczych z Lublina i Lubelszczyzny. Pochodzą one z pierwszej połowy XVI w. i były tworzone przez cały czas funkcjonowania organizacji cechowych aż do lat 50. XX w. Dokumentacja cechowa to przede wszystkim przywileje erekcyjne, dokumenty poświadczające wyuczenie rzemiosła, rejestry uczniów, czeladników, majstrów, protokoły posiedzeń starszych cechowych, księgi rachunkowe, itp. Jest zachowana fragmentarycznie i rozproszona w zbiorach archiwów, bibliotek i muzeów. Pewna część dokumentacji znajduje się też w rękach prywatnych.

Wśród akt urzędów administracji gospodarczej z XIX i XX w. należy wymienić materiały archiwalne izb i kas skarbowych (lubelskiej, siedleckiej i chełmskiej), zarządów akcyzy, urzędów i inspektorów podatkowych oraz izb: przemysłowo-handlowej, rolniczej i rzemieślniczej. Zachowały się też akta Lubelskiego Okręgowego Urzędu Miar, dyrekcji lasów państwowych, kolei, poczty i telekomunikacji oraz zjednoczeń przedsiębiorstw. Szczególne miejsce zajmują akta i plany gruntowe związane z reformami rolnymi przeprowadzanymi od połowy XIX w., wytworzone przez powoływane w tym celu urzędy różnych szczebli i instytucje pomocnicze.

Dla archiwaliów przedsiębiorstw z XIX i XX w. wyraźnie zaznacza się podział na dwa okresy z cesurą na latach 1944–1950. Z drugiej połowy XIX w. pochodzą najstarsze zachowane akta przedsiębiorstw i instytucji finansowych, działających w formie spółek akcyjnych lub z jednoosobowym właścicielem. W dwudziestoleciu międzywojennym pojawiają się liczne spółdzielnie różnego

typu. Po II wojnie światowej prywatne przedsiębiorstwa były likwidowane lub przejmowane pod przymusowy zarząd państwowy, a następnie nacjonalizowane. Podobnie działo się z bankami. Spółdzielnie zostały poddane kontroli państwa. Okres Polski Ludowej to czas dominacji własności państwowej, wielkich zakładów przemysłowych i scentralizowanego ruchu spółdzielczego.

Akta znacionalizowanych zakładów wytworzone do 1950 r. trafiły do zasobu lubelskiego Archiwum różnymi drogami. Niekiedy zostały przekazane przez zakłady państwowe powstałe na bazie istniejących wcześniej przedsiębiorstw. Tak powstałe zespoły archiwalne mają charakter szcztąkowy, nie zawierają często najważniejszym grup akt, np. organizacyjnych. Na różny stopień zachowania miały wpływ również straty wojenne. Akta późniejsze, wytworzone już w okresie Polski Ludowej, były przejmowane do Archiwum planowo, zgodnie z określeniem ich statusu jako należących do państwowego zasobu archiwalnego. Zaliczono do niego dokumentację powstającą w większości przedsiębiorstw.

Sprzed 1950 r. zachowały się akta zakładów przemysłu spożywczego (cukrownie, gorzelnie, browary), przemysłu maszynowego, innych zakładów produkcyjnych i handlowych (m. in. Niemieckich Zakładów Zbrojeniowych z okresu okupacji), różnego typu spółdzielni (mleczarskich, spożywców, rolniczo-handlowych, wielobranżowych, pracy, ogrodniczych i pszczelarskich, rybackich, techniczno-budowlanych, gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”). Z okresu PRL są w zasobie akta wszystkich ważniejszych przedsiębiorstw z terenu województwa lubelskiego m. in. Fabryki Samochodów Ciężarowych w Lublinie, Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku, Lubelskiej Fabryki Maszyn Rolniczych, Lubelskich Fabryk Wąg, Wojewódzkiego Zjednoczenia Państwowych Gospodarstw Rolnych, licznych spółdzielni i ich związków.

Dokumentacja przedsiębiorstw zawiera: akta związane z zarządzaniem, materiały dotyczące produkcji i zbytu, dokumenty finansowo-księgowo, plany i rysunki techniczne, katalogi wyrobów, akta organizacji pracowniczych, akta osobowe, mapy, fotografie, w przypadku spółdzielni także rejestry członków. Materiały archiwalne z okresu po 1950 r. mają pewne specyficzne cechy charakterystyczne dla gospodarki nakazowo-rozdziałowej. Jedną z nich jest obfita dokumentacja związana z planistyką i sprawozdawczością.

Z grupy instytucji finansowych należy wymienić akta lubelskich oddziałów banków: Włościańskiego, Rolnego, Gospodarstwa Krajowego, Narodowego Banku Polskiego, Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, licznych kas pożyczkowo-oszczędnościowych i inne niewielkie zespoły instytucji bankowych i kredytowych.

1

Zygmunt I Stary potwierdza odnowiony przez radę miejską Lublina (wymienieni imiennie burmistrz i rajcy) dokumentem z 20 marca 1533 r. statut cechu rzeźników zniszczony podczas pożaru miasta, Kraków, 7 maja 1533 r.

Cech rzeźników i wędliniarzy w Lublinie 1533–1939 (CRL), sygn. 1, perg., łac., 70,7 x 40+10,5 cm. Pieczęć mniejsza koronna w miseczce woskowej na sznurku jedwabnym.

Cechy grupowały rzemieślników jednej lub kilku pokrewnych branż (tzw. cechy łączne). Ich zadaniem była organizacja produkcji, nauczania zawodu, walka z konkurencją rzemieślników niezrzeszonych. Pełniły też funkcje religijne, sądowe i opiekuńcze wobec członków. Prezentowany dokument jest pierwszą znaną ustawą dla cechu lubelskiego.

2

„Starsi” i „młodzi” cechu kamieniarzy i murarzy lwowskich poświadczają wyuczenie się zawodu i dobre sprawowanie Adama Platta, Lwów (Lemberg), 28 maja 1807 r.

Zbiór dokumentów różnej proveniencji 1397–1794, sygn. 122, perg., niem., 53 x 24+5,2 cm. Pieczęć woskowa w miseczce drewnianej, w polu postać Michała Archaniola, napis w otoku: SIGILLUM CONTUBERNIUM MURATORUM LEOPOLIENSIS.

3

„Księga protokołów posiedzeń cechu wędliniarzy w Lublinie”, 1916–1931.

CRL, sygn. 17, księga oprawna w skórę, srebrne okucia.

Na początku księgi znajduje się tableau z fotografiami założycieli cechu założonego 31 grudnia 1916 r.

4

„Ogłoszenie wyborów do Izby Rzemieślniczej w Lublinie”, 23 kwietnia 1934 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944 (Zbiór), sygn. 294, Drukarnia „Popularna”, 35 x 50 cm.

Izby rzemieślnicze powstały w 1927 r. Były organami samorządu rzemieślniczego na szczeblu województw.

5

Odpis statutu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, 8 października 1834 r.

Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica [1784–] 1814–1945 (TRH), sygn. 6, poszyt ss. 75.

Stanisław Staszic nabył dobra byłego starostwa hrubieszowskiego z przeznaczeniem dla „Towarzystwa wspólnego ratowania się w nieszczęściach między gminami włość hrubieszowską stanowiącymi”. Opracowany przez niego statut był podstawą prawną funkcjonowania Towarzystwa. Jego członkami byli rzemieślnicy i chłopci, którzy otrzymali na własność użytkowane grunty. Natomiast dochody z będących wspólną własnością lasów, karczem, młynów, stawów i tartaków przeznaczano na fundusz pożyczkowy i inne potrzeby Towarzystwa. Majątek Towarzystwa upaństwowiono w 1945 r.

6

Protokół pierwszej sesji Rady Gospodarczej Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego z 4 października 1817 r.

TRH, sygn. 10, księga uchwał z lat 1817–1829, s. 1.

W rękach Rady Gospodarczej spoczywała władza Towarzystwa. Na jej czele stał prezes. Stanowisko to mieli piastować członkowie rodziny Grotthów, co władze zaborcze respektowały do schyłku XIX w.

7

Sprawozdanie statystyczne Ziemskiego Banku Włociańskiego za 1909 r.

Ziemski Bank Włociański Oddział w Lublinie [1889] 1890–1920, sygn. 44, ros.

Lubelski oddział Ziemskiego Banku Włociańskiego założonego w Rosji w 1882 r. rozpoczął działalność w 1890 r. Udzielał chłopom kredytów na zakup gruntów, a od 1895 r. miał prawo do nabywania majątków ziemskich i ich parcelacji. Został zlikwidowany w latach 1918–1920.

8

Wzór obligacji komunalnej Banku Gospodarstwa Krajowego na 5000 zł, ok. 1930 r.

Bank Gospodarstwa Krajowego Oddział w Lublinie [1923] 1924–1949 [–1962], sygn. 35, 36x28,5 cm.

Lubelski Oddział BGK rozpoczął działalność w 1924 r. Udzielał pożyczek długoterminowych emitując listy zastawne, obligacje komunalne, kolejowe i bankowe. W 1949 r. został postawiony w stan likwidacji. Powiatowe związki samorządowe i komunalne posiadały w okresie międzywojennym osobowość prawną umożliwiającą zaciąganie kredytów.

9

Czeki Banku Emisyjnego w Polsce, styczeń–luty 1944 r.

Bank Emisyjny Oddziały w Lublinie, Siedlcach i Zamościu 1939–1944, sygn. 18, pol., niem.

Czeki wystawione na okaziciela przez niemieckich zarządców zakładów przemysłowych i majątków ziemskich oraz okupacyjne władze wojskowe.

Bank Emisyjny w Polsce został powołany zarządzeniem Generalnego Gubernatora z 1 grudnia 1939 r. Emitował banknoty złotowe i bilon będące środkiem płatniczym na terenie Generalnej Guberni.

10

Plakat reklamowy Pierwszego Krajowego Towarzystwa Ubezpieczeń „Przezorność” w Warszawie, 1893 r.

Zbiór, sygn. 342, ros. pol., litografia czarno-biała O. Fleka, 32x45 cm.

W zaborze rosyjskim prywatne zakłady ubezpieczeń pojawiły się w latach 70. XIX wieku. Towarzystwo „Przezorność” prowadziło głównie ubezpieczenia na życie. W 1927 r. firmę zakupiło brytyjskie towarzystwo ubezpieczeniowe „Prudential”.

11

Plakat „Międzynarodowy Targ w Poznaniu 2–9 V 1926”.

Zbiór, sygn. 334, plakat wielobarwny, litografia, Drukarnia św. Wojciecha w Poznaniu, pol., fr., ang., 31x24 cm.

Idea zorganizowania targów w Poznaniu narodziła się już w 1917 r., podczas zjazdu Związku Towarzystw Kupieckich w Poznaniu. Pierwsze targi krajowe zorganizowano w 1921 r., a o charakterze międzynarodowym w 1925 r.

12

Cennik Krajowej Fabryki Konserw „KAEFKA” w Warszawie, marzec 1930 r.

Hurtownia Handlujących Towarami Kolonialnymi Spółka Akcyjna w Lublinie 1913–1932, sygn. 21.

Hurtownia działała w latach 1912–1930, początkowo jako Hurtownia Stowarzyszenia Spożywczego Kupców Chrześcijan miasta Lublina.

13

„Księga akcjonariuszów Towarzystwa Cukrowni i Rafinerii Lublin”, 1911–1918.

Cukrownia i Rafineria „Lublin” Spółka Akcyjna w Lublinie [1894–] 1899–1948, sygn. 1, kk. 222.

Widoczny wpis dotyczący jednego z akcjonariuszy, Ignacego Budnego (1863–1934), znanego przedsiębiorcy i społecznika. Cukrownia działała od 1899 r. w formie spółki akcyjnej. Akcjonariuszami byli właściciele ziemscy i przemysłowcy. Od 1944 r. pracowała pod przymusowym zarządem państwowym, w 1949 r. przeszła na własność państwa.

14

„Księga warek browaru Jeleń w Lublinie na rok 1939”.

Browar Parowy „Jeleń” w Lublinie 1924–1949, sygn. 13, kk. 44.

Browar rozpoczął produkcję w 1913 r. Od 1924 r. należał do Hersza Jojny Zylbera, został znacjonalizowany w 1949 r. Znajdował się przy ul. Bychawskiej 110.

Księga warek była elementem kontroli procesu produkcyjnego w browarach. Przedsiębiorca zobowiązany był do prowadzenia ewidencji ilości użytych do wyrobu piwa surowców oraz ilości uzyskanego wyrobu. W okresie międzywojennym księgi warek stanowiły podstawę do kontroli przez Izbę Skarbową.

15

„Raport z poszukiwania stonki ziemniaczanej” Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Józefowie nad Wisłą, czerwiec 1951 r.

Wojewódzkie Zjednoczenie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Lublinie [1945–] 1949–1960, sygn. 689.

Zwalczaniu migrującej na wschód stonki ziemniaczanej od czerwca 1950 r. nadano w krajach bloku komunistycznego wymiar polityczny informując społeczeństwo o rzutach szkodnika dokonanych przez bombowce amerykańskie na terytorium NRD, Czechosłowacji i Polski. Na prezentowanym znormalizowanym formularzu odnotowywano wynik lustracji pól.

W kwietniu 1949 r. powstał Okręgowy Zarząd Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) w Lublinie, który w 1959 r. w wyniku szeregu reorganizacji przekształcił się w Wojewódzkie Zjednoczenie PGR w Lublinie. Przedmiotem działalności było wdrażanie wzorowej gospodarki rolnej, zakładanie i prowadzenie stacji hodowli zwierząt zarodowych i reprodukcji nasion oraz warsztatów remontowych, itp.

16

„Statut Związku Pszczelarzy Spółdzielni z odpowiedzialnością udziałami w Lublinie”, ok. 1930 r.

Związek Pszczelarzy – Spółdzielnia z o.u. w Lublinie [1927–] 1931–1949 [1950], sygn. 2, ss. 28.

Spółdzielnia powstała w 1932 r. Działała na terenie województw: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, lwowskiego, warszawskiego i wołyńskiego. Po wojnie zorganizowała Pszczelniczy Zakład Doświadczalny – instytucję o charakterze naukowo-badawczym oraz działające do dziś Liceum Pszczelarzkie w Pszczelej Woli. W 1949 r. połączyła się z Rejonową Spółdzielnią Ogrodniczą w Lublinie. Statut był obowiązковым, zatwierdzanym przez władze lub sąd dokumentem spółdzielni. Określał przedmiot działania, prawa i obowiązki członków, organizację i sposób wyłaniania władz, zasady gospodarowania majątkiem.

17

Katalogi wyrobów Fabryki Wolski i Spółka w Lublinie, ok. 1910 i 1914 r.

Spółka Akcyjna Fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych M. Wolski i Spółka w Lublinie 1886–1948 (FMW), sygn. 131, druki, ros.

Na jednym z prezentowanych katalogów widoczne budynki fabryki w Lublinie przy ul. Foksal (obecnie ul. 1 Maja). Fabryka została założona w 1874 r. przez Mieczysława Wolskiego i Mieczysława Łabęckiego. Produkowała maszyny i narzędzia rolnicze, różnorodne odlewy żelazne, drewniane obudowy autobusów. W 1948 r. została znacjonalizowana.

18

„Dokumenty statku powietrznego SP-AJS”, dokumentacja samolotu należącego do Lubelskiego Klubu Lotniczego, 1933–1937.

Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz w Lublinie – Syndyk Upadłości Spółki Jawnej Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz w Lublinie 1900–1953 [–1955] (ZMPL), sygn. 36.

Prawdopodobnie dokumenty jednej z wersji samolotu „Lublin” R.XIII. W skład zbioru wchodzi „Książka statku powietrznego Nr 185” zawierająca m. in. wpisy lotów wykonanych przez członka aeroklubu Wojciecha Kołaczkowskiego (1908–2001), później jednego z dowódców Dywizjonu 303 oraz „Karta rejestracji No. 185” i „Świadectwo sprawności technicznej Nr 185”.

Od 1900 r. zakład kotlarski Alberta Plagego założony z 1860 r. działał pod nazwą Zakłady Mechaniczne E. Plage i T. Laśkiewicz. Początkowo produkowano aparaty gorzelniane, rondle i wanny, później pełne wyposażenie gorzelni, krochmalni i cukrowni. Po I wojnie światowej fabryka jako pierwsza w Polsce podjęła produkcję samolotów. U uruchomiono też dział budowy karoserii samochodowych. Zakłady mieściły się przy ul. Fabrycznej 26 w Lublinie, zajmowały powierzchnię 13 ha. Zatrudniały około 500 pracowników. W 1935 r. ogłoszono upadłość fabryki. Syndyk zakończył postępowanie likwidacyjne w 1953 r.

19

Fotografie Zakładów Mechanicznych E. Plage i T. Laśkiewicz:

- a) hangary, w środku widoczne samoloty (prawdopodobnie Potez XXV), b.d., 13,8 x 8,8 cm,
- b) grupa pracowników fabryki przy samolocie Potez XXV produkowanym na licencji francuskiej w latach 1928–1931, b.d., 13,8 x 8,8 cm,
- c) budynki fabryczne, na pierwszym planie samochody Peugeot, których karoserie produkowano w zakładzie, b.d., 23,5 x 17,5 cm,
- d) samochód Peugeot na pl. Katedralnym w Lublinie, b.d., 18 x 13 cm.

ZMPL, sygn. 35, nr 26, 32, 55, 56.

20

„Mapa elektryfikacji województwa lubelskiego”, ok. 1936 r.

Lubelski Międzykomunalny Związek Elektryfikacyjny „Lubzel” w Lublinie 1935–1949, sygn. 70, 77,5 x 100 cm, skala 1:300000.

Lubelski Międzykomunalny Związek Elektryfikacyjny „Lubzel” powstał w 1935 r. i działał do 1947 r. Miał za zadanie elektryfikację miejscowości na obszarze południowych powiatów województwa lubelskiego oraz powiatów lubartowskiego i lubelskiego.

Mapa obrazuje zasięg poszczególnych okręgów elektryfikacyjnych, położenie elektrowni publicznych oraz prywatnych sprzedających prąd i wytwarzających energię wyłącznie na własne potrzeby.

21

„Projekt autobusu na podwoziu Henschel typ 28T2M dla Zarządu Miejskiego w Lublinie”, 6 listopada 1936 r., rysunek techniczny.

FMW, sygn. 178, kalka, 112x69 cm., skala 1:10.

22

Wizyta Wicemarszałka Sejmu PRL Mieczysława Rakowskiego w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Lublinie, 23 kwietnia 1986 r., fotografia z widoczną linią montażową samochodu „Żuk”.

Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie 1950–1990 (FSC), spis zdawczo-odbiorczy z 2001 r. poz. 33, nr 56, 22,9x17,2 cm.

Fabryka Samochodów Ciężarowych w Lublinie powstała w 1951 r. Zakład produkował samochody, głównie dostawcze marki „Żuk” i „Lublin” oraz części samochodowe. W 1995 r. wykupił go koreański koncern Daewoo.

23

Dyplom uznania Rady Ministrów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i Centralnej Rady Związków Zawodowych dla Fabryki Samochodów Ciężarowych za zajęcie pierwszego miejsca w międzyzakładowym współzawodnictwie pracy, 1963 r.

FSC, spis zdawczo-odbiorczy z 2001 r., poz. 39.

24

Rysunek ofertowy samochodu „Żuk”.

FSC, spis zdawczo-odbiorczy dokumentacji technicznej poz. 2/1178, wydruk komputerowy rysunku technicznego przekazanego do APL w formie elektronicznej.

Konstrukcja „Żuka” została opracowana w FSC pod kierownictwem inż. Stanisława Tańskiego w 1956 r. na bazie samochodu „Warszawa”. Powstały różne wersje: dostawcze, osobowe, pożarnicze, a nawet drezyny. Produkcję zakończono 13 lutego 1998 r. po wyprodukowaniu 587 tysięcy aut.

III. Wymiar sprawiedliwości, organy ścigania, notariaty

Pojęcie wymiaru sprawiedliwości jest powszechnie kojarzone nie tylko z działalnością sądów, ale również organów ścigania, czyli prokuratury i policji. Historia wymiaru sprawiedliwości łączy się bezpośrednio z historią pokojowego rozwiązywania konfliktów. Na początku spory rozstrzygały osoby posiadające szczególną pozycję w społeczeństwie. Generalnie najwyższa władza sądownicza spoczywała w rękach monarchy i sądów królewskich, z biegiem czasu funkcje te zaczęły przechodzić na instytucje stanowe, a ostatecznie przejęły je wyspecjalizowane organy państwowe, które ewoluowały aż do osiągnięcia współczesnej formy.

W zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie z okresu I Rzeczypospolitej, kiedy funkcjonowało sądownictwo stanowe zachowały się głównie akta sądów i urzędów szlacheckich (ziemskie, grodzkie, podkomorskie) oraz miejskich.

Z okresu rozwiniętej demokracji szlacheckiej zachowały się akta sądów ziemskich i grodzkich. Szlacheckie sądy grodzkie obejmowały jurysdykcją również wszystkie stany i warstwy społeczne, rozstrzygały w sprawach przestępstw pospolitych, czyli najścia na dom, rabunku na drodze, gwałtu i podpalenia (tzw. „cztery artykuły grodzkie”). Wyroki i postanowienia sądów ziemskich i grodzkich oraz wszystkie istotne dokumenty procesowe zapisywane były w księgach sądowych, w których wpisywano także wiele innych aktów o charakterze urzędowym i prywatnym, co sprawiało, że pełniły one funkcje notariatu. Zachowane księgi grodzkie i ziemskie z XV–XVIII w. pochodzą z terenu trzech województw dawnej Rzeczypospolitej: lubelskiego, części ruskiego i części bełskiego.

Z pochodzących z tego okresu akt sądowych na uwagę zasługują również częściowo zachowane akta powstałego w 1578 r. i funkcjonującego do końca I Rzeczypospolitej Trybunału Koronnego (jego sesje odbywały się w Lublinie i Piotrkowie Trybunalskim), który był sądem apelacyjnym od wyroków wszystkich sądów szlacheckich, oraz nieliczne księgi sądów kapturowych funkcjonujących w okresach bezkrólewia.

Stan mieszczański dysponował własnym sądownictwem stąd w aktach miast znajdują się materiały związane z funkcjami sądowymi pełnionymi przez władze miejskie.

W okresie zaborów, przeprowadzona w 1808 r. reforma sądownictwa, wprowadzająca sądownictwo powszechne zakończyła okres sądownictwa stanowego. Ważną cezurę stanowi również rok 1876, kiedy to dokonana została, w oparciu

o rosyjską ustawę z 1864 r. reorganizacja sądownictwa na terenie Królestwa Polskiego. Z tego okresu zachowały się przede wszystkim akta sądów pokoju, sądów gminnych oraz sądów okręgowych. Natomiast z lat 1918–1939 pozostały akta m.in. sądów grodzkich, okręgowych i Sądu Apelacyjnego w Lublinie.

W okresie okupacji hitlerowskiej sądy polskie miały właściwość jedynie w sprawach nie przekazanych sądom niemieckim, a dotyczących byłych obywateli polskich na terenie Generalnego Gubernatorstwa. W drugiej połowie 1944 r. sądownictwo polskie wznowiło swoją działalność w oparciu o rozwiązania przyjęte przed wojną, które stosowano aż do reformy w 1950 r.

Powstawanie ksiąg hipotecznych, a później wieczystych, które były sposobem rejestracji własności nieruchomości, jej zmian i obciążeń związane było z działalnością sądów. Księgi wieczyste (hipoteczne) powstawały od początku XIX w. Były zakładane przede wszystkim dla dóbr wielkiej własności ziemskiej lub dla dóbr, na które zaciągano pożyczki. Z czasem stały się podstawową formą dokumentowania stanu prawnego nieruchomości.

Ewolucja prawa dotyczącego obrotu nieruchomościami oraz hipoteki, wpłynęła również na rozwój notariatu nowożytnego. Podwaliną współczesnego polskiego notariatu było wprowadzenie w 1808 r. na ziemiach Księstwa Warszawskiego francuskiej ustawy notarialnej z 1803 r. Dla rozwoju notariatu na ziemiach polskich ważnym momentem było wydanie ustaw hipotecznych z 1818 r. i 1825 r., które ugruntowały jego organizację i funkcje. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rozpoczął się proces unifikacji prawa, w tym notariatu. Notariusze (rejenci) będący urzędnikami wiary publicznej sporządzali dokumenty w postaci aktu notarialnego, przyjmowali na przechowanie dokumenty, pieniądze i papiery wartościowe oraz dokonywali poświadczeń dokumentów i wydawali uwierzytelnione odpisy. Rozwiązania te przetrwały do 1951 r., kiedy to nastąpiło upaństwowienie notariatu. W zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie przechowywane są akta notariuszy urzędujących od XIX do XX w. w poszczególnych miastach z terenu obecnego województwa lubelskiego.

W ciągu stuleci ewoluowały również instytucje powszechnie zaliczane do organów ścigania, a więc związane z postępowaniem przygotowawczym oraz zwalczaniem przestępczości. W Polsce najstarsze ślady urzędu ścigającego przestępców pochodzą z XIII w., pojawił się wtedy specjalny urząd konsula powołanego do ścigania łotrów i rycerzy rabusiów. W XVI–XVII w., w sądach polskich pojawił się termin „prokurator” oznaczający płatnego zastępcę procesowego. Z kolei w XVIII w. utworzono urząd prokuratora bezpieczeństwa i policji, którego zadaniem była publiczna funkcja obrońcy prawa, porządku publicznego i dobrych obyczajów w sprawach dotyczących policji, bezpieczeństwa oraz urzędników. W okresie rozbiorów instytucja prokuratora występowała w strukturze organów ścigania wszystkich państwach zaborczych.

Po odzyskaniu niepodległości i zjednoczeniu ziem trzech zaborów ustrój sądownictwa i prokuratury opierał się jeszcze na prawie zaborczym dostosowanym jedynie do nowych warunków dekretem Naczelnika Państwa z 1919 r. W 1949 r. ustawa zmieniła prokuraturę, z dawnego czynnika nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym prowadzonym z reguły przez inne organy,

w organ bezpośrednio odpowiedzialny za prowadzenie śledztwa. Z tego okresu pochodzi najwięcej zachowanych akt prokuratur poszczególnych szczebli.

Stosunkowo duża jest pozostałość aktowa policji z okresu międzywojennego i szczerkowo z okresu okupacji hitlerowskiej. W 1919 r. uchwalono ustawę o policji państwowej, która określała jej główne zadania jako ochronę bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. Na mocy tej ustawy utworzono również jednolitą sieć terenowych jednostek policyjnych: komend wojewódzkich i powiatowych, a także komisariatów (w miastach) oraz posterunków (w gminach wiejskich). W okresie okupacji policja państwowa została wcielona do niemieckiej policji porządkowej, jako służba pomocnicza z zachowaniem struktur wprowadzonych w 1919 r.

Należy też wspomnieć o aktach urzędów policji politycznej utworzonej w okresie międzywojennym, w celu śledzenia przejawów życia politycznego i prowadzenia dochodzeń w sprawach o przestępstwa polityczne.

1

„Księga sądowa gminy ormiańskiej w Zamościu” z lat 1626–1648.

Akta miasta Zamościa 1583–1810, sygn. 64.

Wpis w księdze sądowej gminy ormiańskiej w Zamościu dotyczący wyboru na urząd wójta ormiańskiego zamojskiego Gabriela Ariewowicza dnia 1 marca 1628 r. Księga zawiera głównie wpisy czynności władz gminy, w tym sądowe. Wpisywano do niej również dokumenty prywatne w tym umowy kupna-sprzedaży, testamenty, kontrakty przedślubne, działy majątkowe, co jest świadectwem pełnienia przez gminę funkcji swoistego notariatu.

Zamość był miastem prywatnym lokowanym przez kanclerza Jana Zamoyskiego w 1580 r. Organizacja władz miejskich była analogiczna do miast królewskich. Rada miejska pełniła funkcje administracyjne, ustawodawcze i sądowe. W 1585 r. Jan Zamoyski zezwolił Ormianom na osiedlenie się w mieście, a w 1589 r. na założenie odrębnej gminy z własną jurysdykcją i zrównał ich w prawach i wolnościach z polskimi mieszkańcami miasta.

2

„Księga złoczyńców miasta Lublina”, 1635 r.

Akta miasta Lublina 1317–1950 [1954], sygn. 141.

Karta tytułowa wpisów z roku 1635 i początek zeznań Stanisława Rydzińskiego oskarżonego o kradzież 1000 zł.

Głównym organem sądowym w miastach była ława z wybieralnym wójtem. „Księgi złoczyńców” służyły do zapisywania zeznań oskarżonych uzyskiwanych dobrowolnie oraz podczas „męczenia złoczyńców”, czyli tortur. Zachowało ich się niewiele, lubelskich ksiąg ocalało tylko pięć, wszystkie z XVII w.

3

Wacław Leszczyński, krajczy koronny, marszałek koła rycerskiego województw poznańskiego i kaliskiego, zawiadania o laudum nakazującym

sądzenie na sądach kapturowych, posiadaczy ziemskich, którzy nie płacili podatków, 26 sierpnia 1669 r.

Archiwum Łosiów z Niemiec 1561–1967, sygn. 531, 31,6 x 20,3 cm.

Sądy kapturowe funkcjonowały w okresie bezkrólewia od XVI w. do ostatniej elekcji w 1764 r. Ustawała wówczas działalność wszystkich sądów szlacheckich w zakresie wyrokowania. Rozpatrywały sprawy karne o naruszenie bezpieczeństwa publicznego. Sędziów wybierała szlachta na sejmikach kapturowych. Ich nazwa pochodzi od czarnych kapturów noszonych na znak żałoby po królu.

4

Wypis z ksiąg dekretów trybunalskich (tzw. ekstrakt), 6 sierpnia 1692 r.

Trybunał Koronny Lubelski 1579–1793, sygn. 870, ss. 12, łac.

Wyroki sądowe, w tym Trybunału Koronnego Lubelskiego, zapisywano w zazwyczaj odrębnych seriach ksiąg. Dla potrzeb stron wydawano odpisy wyroków (dekretów).

5

Ordynacja Trybunału Koronnego Lubelskiego w sprawie trybu sądenia, 30 czerwiec 1688 r.

Archiwum Woronieckich z Huszlewa 1540–1904, sygn. 552, ss. 18, łac.

Sądy sprawowane kolegialnie wydawały ordynacje, tj. przepisy regulujące ich wewnętrzną strukturę i zasady funkcjonowania.

6

„Akta Sądu Gminnego IV Okręgu Powiatu Lubartowskiego w łącznej w sprawie o ustanowienie opieki nad małoletnimi potomkami pozostałymi po śmierci Pawła Krzysiaka”, 1870 r.

Sąd Gminny IV Okręgu Powiatu Lubartowskiego w łącznej [1856] 1864–1916 [1929], sygn. 1120, okładka, ros.

Sądy gminne utworzone na podstawie ukazu carskiego z dnia 2 marca 1864 r. o urzędzeniu gmin wiejskich, oprócz drobnych przewinień rozpatrywały sprawy cywilne związane głównie ze sporami dotyczącymi posiadanej ziemi oraz opieki nad małoletnimi.

7

Orzeczenie Sądu Okręgowego Lubelskiego (III Wydziału Karnego) w sprawie Piotra Femjaka oskarżonego o przemyt, 19 września 1887 r.

Sąd Okręgowy Lubeski [1875] 1876–1915 [–1931], sygn. 1913, okładka, s. 20.

Zorganizowany w Lublinie gubernialny Sąd Okręgowy posiadał m.in. wydziały cywilny i karny dla rozpatrywania spraw większej wagi w I instancji oraz spraw z odwołania od wyroków zjazdu sędziów pokoju.

8

Obwieszczenie gubernatora Dystryktu Lubelskiego o skazaniu polskich obywateli na śmierć wyrokiem Sądu Specjalnego, 25 listopada 1941 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944, poz. 34, niem., pol. 46 x 31,5 cm.

Sądy specjalne, utworzone na mocy rozporządzeń naczelnego dowódcy niemieckich sił lądowych z września i listopada 1939 r., rozstrzygały według niemieckiego prawa karnego, wyrokując w sprawach zamachów na bezpieczeństwo i autorytet III Rzeszy oraz na zdrowie, życie i mienie ludności niemieckiej.

9

Wpis rejestrowy nr 1801/1 w księdze Rejestru Gospodarczego założonej w 1948 r., dotyczący Chałupniczej Spółdzielni Wyrobu Cygarniczek w Puławach, 25 maja 1949 r.

Sąd Okręgowy w Lublinie, Wydział Rejestru Handlowego [1915] 1918–1944 [1976] (SOL), Tom XII, kart 191.

Ważną rolą sądów w XX w. była rejestracja instytucji gospodarczych, którą prowadziły Wydziały Rejestru Handlowego przy Sądach Okręgowych. Wśród akt Sądu Okręgowego w Lublinie zachował się rejestr handlowy i rejestr spółdzielni w postaci ksiąg rejestrowych oraz zbioru dokumentów zgromadzonych do dokonania wpisu konkretnych przedsiębiorstw lub wprowadzenia zmian do rejestru (patrz nr 10).

10

„Chałupnicza Spółdzielnia Wyrobu Cygarniczek z odpowiedzialnością udziałami w Puławach z lat 1949–1961”.

SOL, sygn. 1801, k. 119.

Okładka zbioru dokumentów dotyczących spraw rejestrowych tejże spółdzielni (patrz nr 9).

11

„Repertorium za 1947 rok” ze szczegółowymi informacjami dotyczącymi spraw prowadzonych przez Sąd Najwyższy.

Sąd Najwyższy Izba Karna Ośrodek Sesji Wyjazdowych w Lublinie, sygn. 1.

Na mocy przepisów z 1917 r. o tymczasowym zorganizowaniu sądów polskich powołano Sąd Najwyższy składający się z dwóch izb: Cywilnej i Karnej. Pełnił funkcje sądu kasacyjnego i dyscyplinarnego dla funkcyjnych sędziów i prokuratorów. Wśród swoich kompetencji miał też interpretację obowiązującego prawa. Jego działalność wznowiono w 1944 r.

12

Protokół szkolenia ideologicznego sędziów, prokuratorów i płatnych aplikantów sądowych z terenu okręgu Sądu Okręgowego w Lublinie, 1 kwietnia 1950 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie [1917] 1918–1939 [–1951], sygn. 242.

Sąd Apelacyjny w Lublinie rozpoczął swoją działalność w dniu 1 września 1917 r. i funkcjonował jeszcze po II wojnie światowej do 1950 r. Okres powojenny to czas bezkompromisowej walki ideologicznej. Najważniejszą sprawą było orzekanie umacniające nowy porządek społeczny, a nie bezstronność sądu. Stopniowo weryfikowano kadry sędziowskie pozostawiając sędziów realizujących cele polityczne PZPR.

13–14

Akta w sprawie karnej wywieszenia transparentu komunistycznego w dniu 5 listopada 1933 r. na drodze Klarów–Milejów.

Prokurator Sądu Okręgowego w Lublinie 1917–1939 [–1950], sygn. 1387.

Transparent stanowi załącznik do akt tej sprawy. Postępowanie umorzono ze względu na nieodnalezienie sprawcy.

W 1917 r. prokuratorzy byli ustanowieni przy sądach okręgowych i ten system utrzymano po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Postępowanie przygotowawcze, tj. zgromadzenie danych uzasadniających sformułowanie oskarżenia bądź umorzenie postępowania, prowadzone było w formie dochodzenia lub śledztwa przez prokuratora i policję. W tym zespole, najliczniej zachowały się akta postępowań dotyczących partii i organizacji politycznych.

15

Odpis wyroku sądu „Pen-ko-ci w Charbinie” (Chiny) w sprawie o przyznaniu opieki, z 1929 r.

Spuścizna Stanisława Kalinowskiego, adwokata w Lublinie 1888–1954, zespół w trakcie opracowania, ss. 4, ros., chiński, 36,5 x 28 cm.

Funkcje obrońców i plenipotentów sądowych przekształciły się od XIX w. w adwokatów, której akta zachowały się w niewielkim stopniu jako spuścizny osób prywatnych.

Spuścizna adwokata Stanisława Kalinowskiego. Obok dokumentów dotyczących jego działalności społecznej, zawiera w większości podręczne akta adwokackie w sprawach cywilnych, często z interesującymi załącznikami takimi jak prezentowany dokument. Jest to załącznik do akt w sprawie Stefana Dobruchowskiego dotyczących spadku po Karolinie z Lemańskich primo voto Saładykowskiej, secundo voto Dobruchowskiej.

16

„Obcokrajowcy podejrzani politycznie” – sprawozdanie Kierownika Agencji Oddziału Informacyjnego, 5 czerwca 1924 r.

Okręgowy Urząd Policji Politycznej w Lublinie [1919–] 1924–1926 [1927], sygn. 27, ss. 45.

Sprawozdanie dotyczy obcokrajowców, zawiera dane osobowe i informacje o posiadanych dokumentach, legalności pobytu, działalności zarobkowej, itp.

Okręgowe Urzędy Policji Politycznej zostały utworzone w lipcu 1924 r. i funkcjonowały tylko dwa lata. Nadzór merytoryczny nad ich działalnością

sprawowały wydziały bezpieczeństwa urzędów wojewódzkich. Policja polityczna posiadała własny budżet i etaty oraz znaczną niezależność. Jej zadaniami było śledzenie przejawów życia politycznego i społecznego, gromadzenie informacji, prowadzenie dochodzeń w sprawach o przestępstwa polityczne.

17

Miesięczne sprawozdanie sytuacyjne Posterunku Policji Państwowej w Bełżycach (pow. lubelski), złożone do Powiatowej Komendy Policji Państwowej Lublinie, 29 stycznia 1935 r.

Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Lublinie [1918] 1919–1939, sygn. 302.

W okresie międzywojennym przyjęto zasadę apolityczności struktur policji. Funkcjonariusze policji nie mogli być członkami partii politycznych, organizacji społecznych i kombatanckich. Jednakże jej działania nabierały charakteru politycznego z uwagi na obowiązek czuwania nad różnymi przejawami życia publicznego na swoim terenie, a sytuację systematycznie opisywali w sprawozdaniach.

18

Księga kontroli protokołów policyjnych za okres od 20 grudnia 1919 r. do 29 grudnia 1920 r.

Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Krasnymstawie [1918] 1919–1939, sygn. 6.

Księga zawiera informacje o treści spisanego protokołu i sposobie załatwienia sprawy, a także dane o poszkodowanych, oskarżonych i świadkach.

19

„Album złoczyńców” z Komendy Policji w Łukowie.

Komenda Powiatowa Policji w Łukowie [1917–] 1919–1939, sygn. 84, ss. 42.

Album złoczyńców policji łukowskiej to księga zawierająca głównie fotografie przestępców z okresu międzywojennego. W okresie tym dominowała antropologiczna metoda identyfikacji, polegająca na mierzeniu obwodu głowy, długości uszu, szerokości twarzy, obwodu klatki piersiowej, itd., a następnie dołączaniu do nich fotografii zatrzymanych. Z czasem do użytku weszła daktyloskopia, która miała także wartość dowodową.

20

Protokół postępowania w sprawie Wawrzyńca Krzaka plutonowego w III Komisariacie Policji Polskiej w Lublinie, o uznanie zachorowania na tyfus za wypadek na służbie, 16 czerwiec 1942 r.

Komenda Żandarmerii Dystryktu Lubelskiego 1939–1944, sygn. 55, s. 28–29.

Niemieckie siły policyjne w Generalnym Gubernatorstwie, dzieliły się na dwa piony – policji bezpieczeństwa i porządkowej. W skład tego drugiego włączono policję polską. Uregulowało to zarządzenie Reichsführera SS H. Himmlera z dnia 5 maja 1940 r., które ustalało, że głównym jej zadaniem jest zapewnienie ogólnej

służby policyjnej (faktycznie było to m.in. pilnowanie porządku i uczestnictwo w ekspedycjach karnych, deportacjach, łapankach, pilnowaniu gett) pod nadzorem policji niemieckiej. Zachowano bez zmian przedwojenną strukturę, a większość policjantów rekrutowała się z przedwojennych policjantów polskich.

21

Zalakowana koperta w księdze aktów notarialnych złożona 10 stycznia 1831 r., zawierająca testament Joanny Eleonory Chlebowskiej.

Akta Ksawerego Chelmskiego notariusza w Lublinie 1823–1847, sygn. 10, nr 5.

Księga notarialna jest zbiorem różnego rodzaju dokumentów sporządzonych przez notariusza, bądź wnoszonych przez petenta, aby nadać im charakter dokumentu.

22

Repertorium Piotra Gnoińskiego notariusza w Lublinie, 1939–1940.

Akta Piotra Gnoińskiego notariusza w Lublinie 1934–1951 (APGN), sygn. 55.

Wpis pod poz. 186 z 3 lutego 1939 r., w sprawie sprzedaży praw spadkowych współspadkobiercom przez Ludwinę Węglińską, zawierający dane osobowe dotyczące stron, dokonywanych czynności notariusza i opłat.

Materiały prezentowane pod nr 22–24 ilustrują proces powstawania akt charakterystycznych dla urzędu notariusza, tj. ksiąg notarialnych oraz repertoriów i skorowidzów. Notariusz dokonując czynności urzędowej wpisywał ją w skróconej formie do repertorium nadając jej kolejny numer. Jeśli sporządzał akt notarialny wszywano go do księgi (patrz nr 23), a petent otrzymywał odpis. Pomocniczo dokonywał zapisu nazwisk stron czynności w skorowidzu (patrz nr 24).

23

Akt notarialny w sprawie L. Węglińskiej, nr rep. 186/39 (patrz nr 21) potwierdzony podpisem pełnomocnika i jej odciskiem linii papilarnych.

APGN, sygn. 19, ss. 272–274.

24

Wpis nazwiska L. Węglińskiej nr 186 do skorowidzu kancelarii Piotra Gnoińskiego (patrz nr 21).

APGN, sygn. 75.

25

Plan części gruntów części majątku Konopnica, pow. lubelski, 20 kwietnia 1937 r.

Hipoteka w Lublinie XIX–XX w., sygn. 1287.

Księgi wieczyste składały się z trzech części, tj. opisu nieruchomości, wykazu obciążeń i zbioru dokumentów, z którego pochodzi prezentowany plan.

IV. Placówki edukacji, nauki, kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej

Szkolnictwo i oświata na terenie województwa lubelskiego (z uwzględnieniem jego zmian terytorialnych) posiada obfitą dokumentację źródłową. Tworzą ją zarówno akta administracji szkolnej, jak też i szkół. Do pierwszej grupy należą przede wszystkim akta Dyrekcji Szkolnych: Chełmskiej, Lubelskiej i Siedleckiej z lat 1864–1918, przejęte przez Archiwum Państwowe w Lublinie w latach dwudziestych, po ich rewindykacji z ZSRR. Zespół ten zawiera różnorodne akta dotyczące szkół, towarzystw oświatowych (m.in. Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo „Światło”), bibliotek szkolnych oraz akta osobowe nauczycieli. Niestety nie zachowały się akta Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w Lublinie z okresu międzywojennego. Natomiast z działających po 1944 r. organów administracji szkolnej są zachowane akta Kuratorium, Inspektoratów Szkolnych i Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego.

Spośród akt różnych szkół (powszechnych, zawodowych, gimnazjów, liceów) szczególne zainteresowanie badaczy budzą akta Gimnazjum Wojewódzkiego Lubelskiego z lat 1815–1866, które pod nazwą szkoły wydziałowej zostało założone po kasacie jezuitów. Jego absolwentami byli m.in. Aleksander Głowacki (Bolesław Prus) i Aleksander Świętochowski, których świadectwa szkolne zachowały się w zasobie lubelskiego Archiwum. Po likwidacji szkoły w 1866 r. powstało rosyjskojęzyczne Gimnazjum Męskie Lubelskie istniejące do 1915 r., którego akta również są w zasobie Archiwum. Okres międzywojenny reprezentują akta szkół średnich męskich m.in.: Prywatne Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego Lublinie, Prywatne Męskie Gimnazjum i Liceum im. A. J. Vetterów w Lublinie, II Państwowe Męskie Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Lublinie, a także szkoły żeńskie: Prywatne Żeńskie Gimnazjum i Liceum Władysława Kunickiego w Lublinie, Prywatne Żeńskie Gimnazjum i Liceum Wacławy Arciszowej w Lublinie i inne.

Archiwum posiada także akta szkół wyznaniowych np. Gimnazjum i Liceum ss. Urszulanek w Lublinie czy Szkoły Wydziałowej ks. Pijarów w Chełmie.

Niektóre z wymienionych szkół istnieją nadal i akta ich, jak i innych szkół działających w późniejszym okresie, są sukcesywnie przejmowane do lubelskiego Archiwum. Zachowane dokumenty szkolne to przede wszystkim katalogi ocen, protokoły z posiedzeń rady pedagogicznej, protokoły egzaminów, świadectwa, książki zarządzeń i inne.

Z nielicznych twórców akt państwowych instytucji naukowych przechowywanych w Archiwum należy wymienić Państwowy Instytut Naukowy

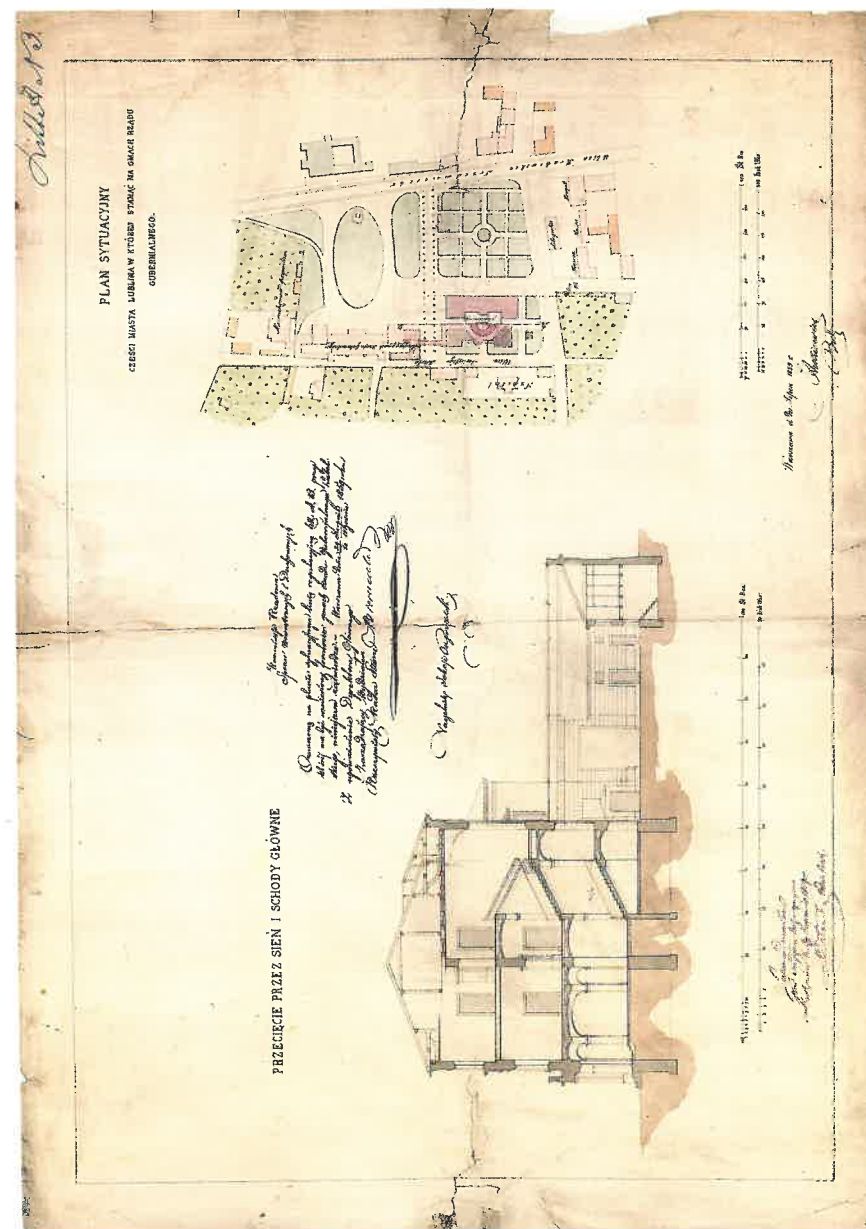
Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Instytut był spadkobiercą tradycji naukowych Instytutów: Politechnicznego i Rolniczego (1861–1863) oraz Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa (1869–1914) w Puławach. Otwarto go w 1917 r., a w 1918 r. został upaństwowiony. Od początku swego istnienia należy do najważniejszych placówek naukowo-doświadczalnych polskiego rolnictwa.

W zasobie lubelskiego Archiwum znajdują się również materiały obrazujące rozwój życia kulturalnego, w tym akta Teatru Muzycznego w Lublinie z lat 1948–1952, z których ok. 80 % stanowią akta osobowe, pozostała część to programy, plany pracy czy korespondencja. Warto zwrócić uwagę na zbiory afiszów teatralnych autorów polskich i obcych reklamujących przedstawienia innych objazdowych teatrów.

Dużym zainteresowaniem badaczy cieszą się akta dotyczące działań filantropijnych. W związku z faktem, że do XVIII w. w Polsce działalność charytatywna prowadzona i wspierana była przede wszystkim przez władców i instytucje kościelne: zakony, parafie, bractwa religijne, które rozdzielały jałmużnę i zakładały szpitale – podstawowe informacje znajdują się właśnie w zespołach akt niektórych instytucji wyznaniowych. Są to między innymi wzmianki o otrzymywanych i przekazywanych na rzecz ubogich darach, zakładach dla starców.

W XIX w. w Królestwie Polskim sprawy opieki społecznej i zdrowotnej przejęło częściowo państwo. Istniejąca od 1817 r. Rada Ogólna podlegająca Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji nadzorowała zakłady dobroczynne i szpitale. W guberni lubelskiej bezpośrednio zarządzała zakładami w mieście gubernialnym i w powiecie, w którym znajdowało się miasto gubernialne. Szpitalami parafialnymi zajmowały się dozory parafialne. Z upływem czasu istniejące przy komisjach wojewódzkich służby lekarskie zostały przekształcone w urzędy lekarskie, funkcjonujące również przy późniejszym rządzie gubernialnym. W zespołach akt Rządu Gubernialnego Lubelskiego 1837–1866 i 1867–1918 zachowały się dokumenty Urzędu Lekarskiego z lat 1838–1866 dotyczące m.in. organizacji opieki medycznej, spraw sanitarnych, składów aptecznych. Działalność charytatywną prowadziły też inne instytucje działające na terenie guberni lubelskiej – Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Królestwie Polskim z lubelskim oddziałem istniejącym od 1868 r., Komitet Czerwonego Krzyża w twierdzy Dęblin, a dokumenty wytworzone przez te instytucje są przechowywane w lubelskim Archiwum. Trudno jest mówić o pozytywnych zamiarach kierujących władzami zaborczymi powołującymi tego typu instytucje. W praktyce miały być narzędziem rusyfikacji, podobnie zresztą jak Komitet Gubernialny Lubelski Opieki nad Trzeźwością Ludową (akta z lat 1898–1915) i inne tego typu komitety. Długą metrykę ma z kolei Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności (działające w latach 1815–1955), które prowadziło w Lublinie domy opieki dla starców i kalek, sierocińce, przedszkola itp. Zachowane dokumenty Towarzystwa informują o jego stanie majątkowym, podejmowanych przedsięwzięciach na polu filantropii i ich zakresie.

Akta instytucji opiekuńczych okresu okupacji hitlerowskiej to między innymi zespoły akt: *Polskiej Pomocy w Lublinie (1939–1940)*, *Rady Głównej*

1. Plan budynku Rządu Gubernialnego Lubelskiego w Lublinie ze szkicem sytuacyjnym, 1859 r., (dział I/eksponat nr 5).

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

LISTY
starszeństwa służbowego
urzędników Województwa
Lubelskiego.

według stanu z 31 grudnia 1927 r.

1928

WOJEWÓDZTWO
Lubelskie
Urząd Wojewódzki w Lublinie
18

Druk. Irena B. Kowalska w Lublinie

Listek okt. - Drg. 5

BYŁY MINISTERSTWA SPRAW WNEĘTRZNYCH

WOJEWODA LUBELSKI
w IV stopniu służbowym

Antoni Remiszewski

Data urodzenia	1888	Data ostatniej nominacji	1926
Czas służby (licząc z czasu do wstąpienia do wojska w lat.)	10	Data ostatniej nominacji w stopniu starszym	1926

WICEWOJEWODA LUBELSKI
w V stopniu służbowym

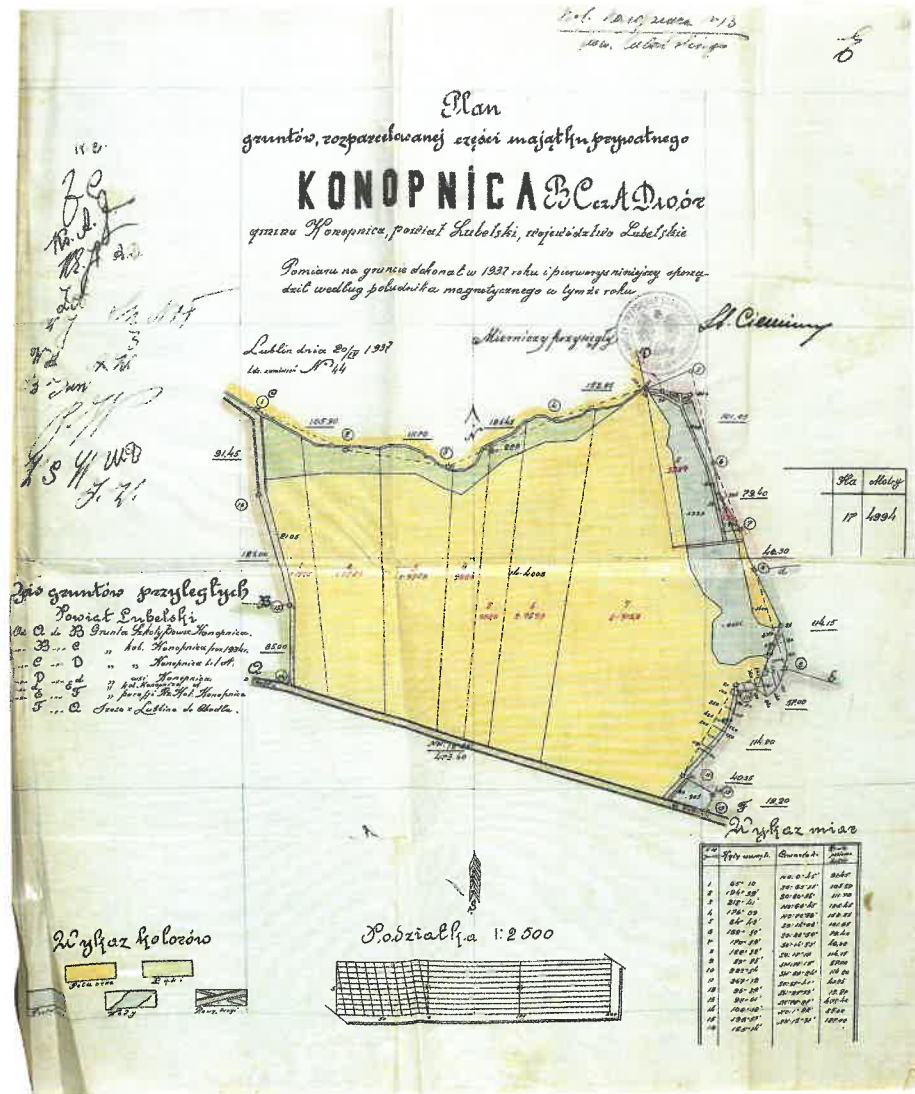
Walerjan Karasiński

Data urodzenia	1889	Data ostatniej nominacji	1925
Czas służby (licząc z czasu do wstąpienia do wojska w lat.)	12	Data ostatniej nominacji w stopniu starszym	1925

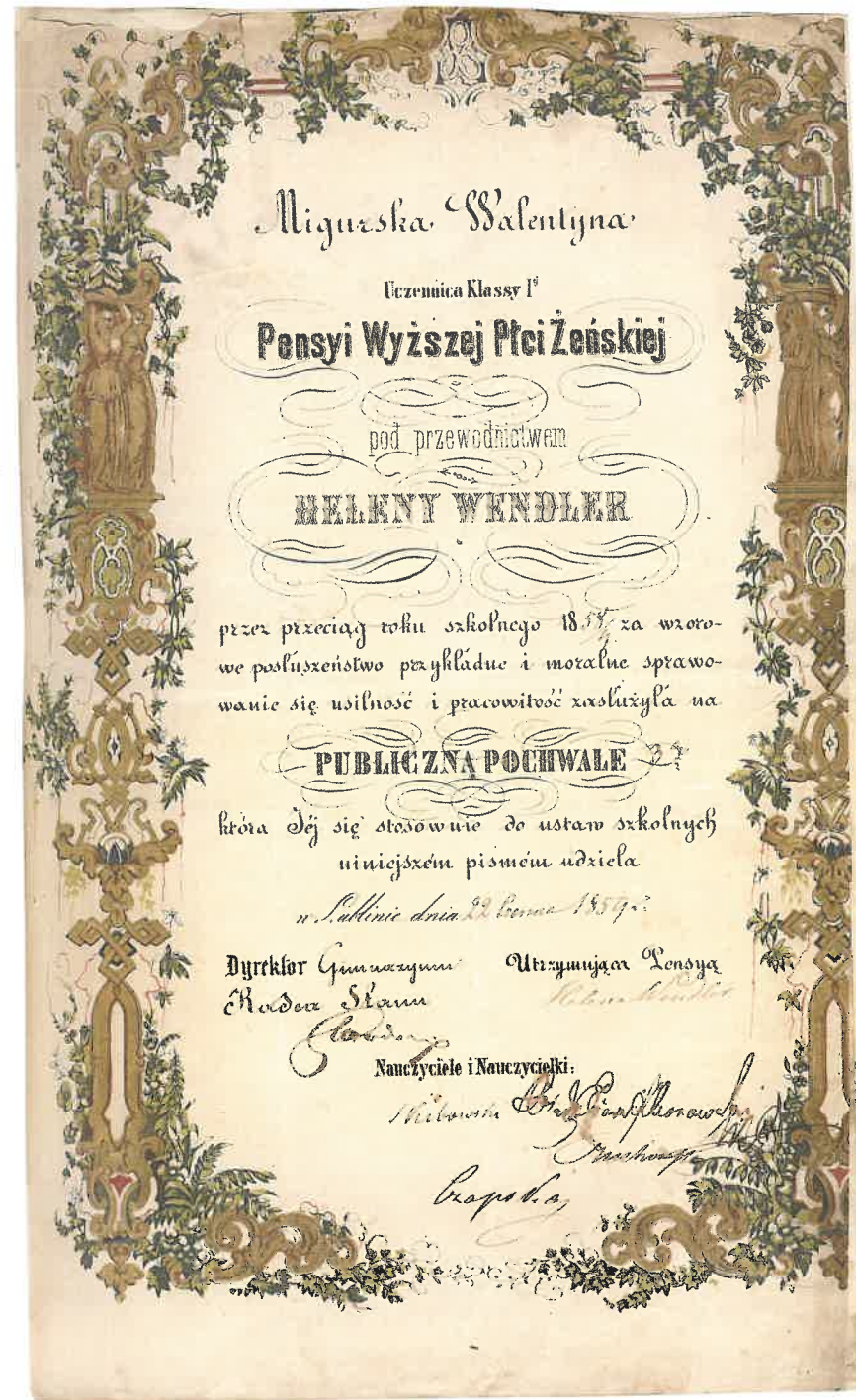
2. „Listy starszeństwa służbowego urzędników Województwa Lubelskiego wg stanu z 31 XII 1927”, (I/12).

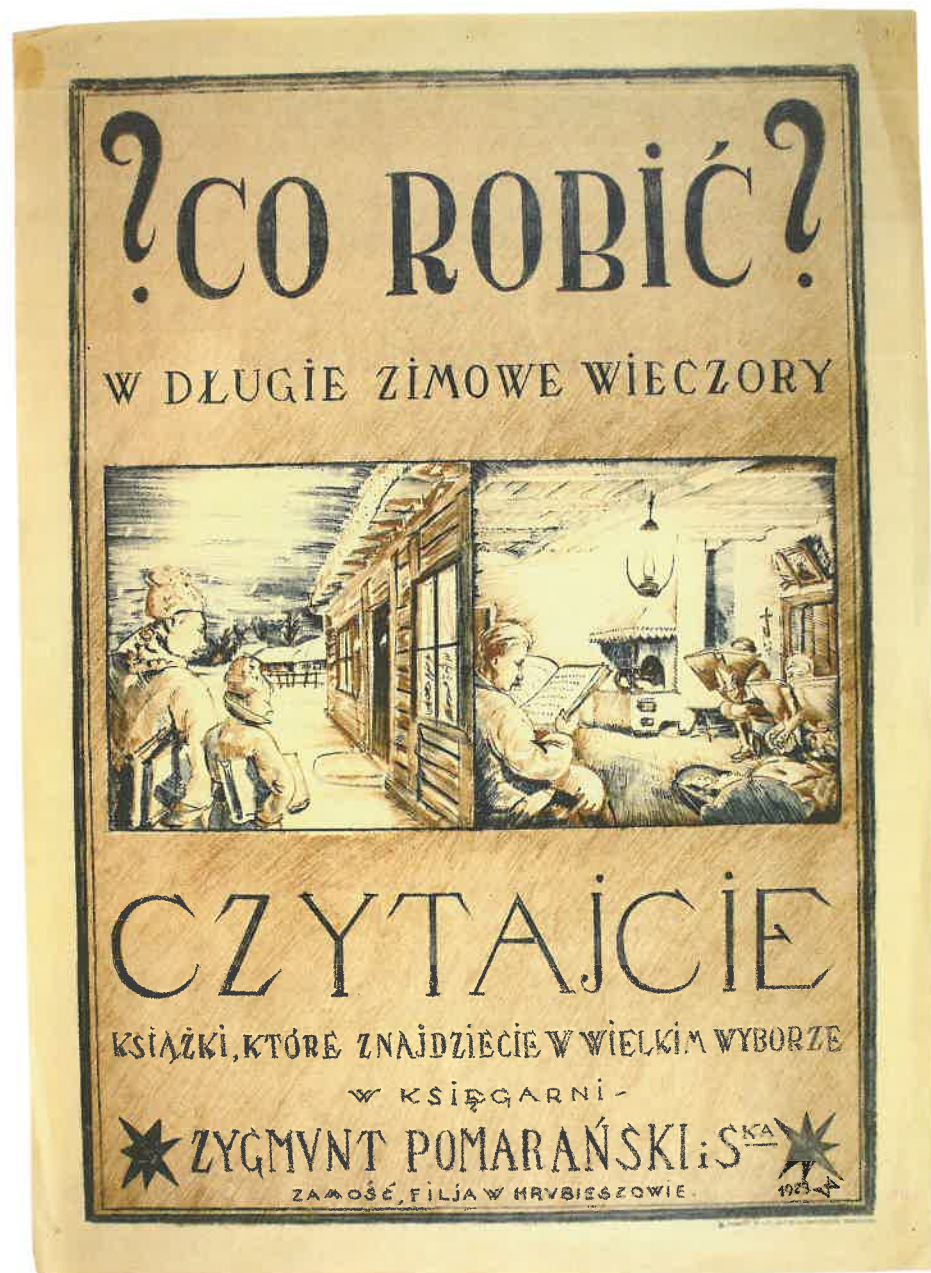
3. Dokument Zygmunta I Starego potwierdzający statut cechu rzeźników w Lublinie, Kraków, 7 maja 1533 r., (II/1).

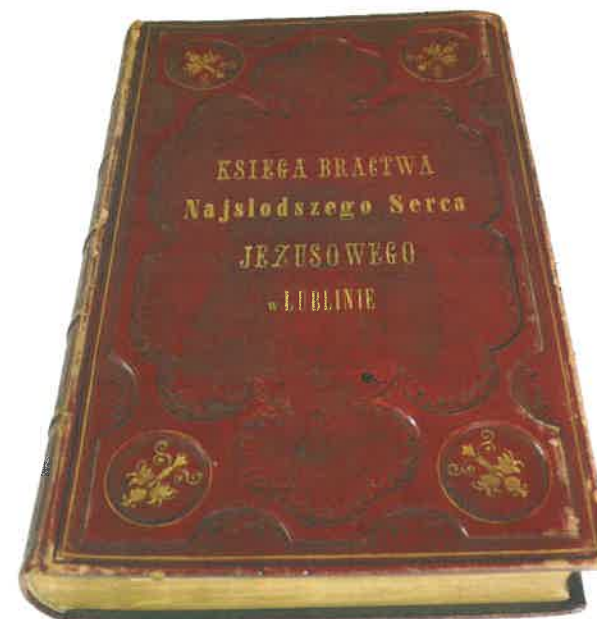
6. Plan gruntów części majątku Konopnica, pow. lubelski, z księgi wieczystej, 1937 r., (III/25).

7. Dyplom pochwalny dla Walentyny Migurskiej, uczennicy I klasy Pensji Wyższej Płci Żeńskiej w Lublinie, 1859 r., (IV/3).

8. Plakat Księgarni Zygmunta Pomarańskiego i S-ka w Zamościu, Filii w Hrubieszowie, 1923 r., (IV/7).

9. Księga terminów adoracji Najświętszego Sakramentu przez członków Bractwa Najśłodszego Serca Jezusowego w Lublinie, 1869–1875, (V/4).

10. Księga prawosławnego bractwa pod wezwaniem św. Katarzyny w Szczebreszynie z lat 1888–1910, (V/5).

Oredzie Episkopatu Polski w sprawie prawa małżeńskiego.

Już w roku 1926 dnia 5 marca w odezwie do Rządu i Narodu Biskupi pisali: „Niepokoi wielki opór duchowieństwa i szerokie koła naszego katolickiego społeczeństwa wskutek poważnych wstępi, że przygotowana kodyfikacja prawa małżeńskiego dla katolików opiera się na poglądach niezgodnych z zasadą Kościoła świętego. Wobec czego zwracają się Biskupi Katolicy wszystkich trzech obrządków do Przedstawicieli Rządu i Stronnictw Polskich o zabezpieczenie katolickim związkom małżeńskim ich charakteru sakramentalnego.

W odpowiedzi na tę odezwę wierni Kościoła świętego na licznych zebraniach ustnie i na piśmie bronili świętości i nierozdzielności Sakramentu małżeństwa.

Dnia 31 grudnia 1930 r. Ojciec Święty Pius XI wydał Encyklikę o małżeństwie chrześcijańskim. Podstawę nauki o małżeństwie Papież określił słowami: „Małżeństwo nie zostało ani ustanowione, ani odróżnione przez ludzi, lecz przez Boga; nie przez ludzi, lecz przez Boga, Twórcę samego stworzenia i tegoż stworzenia Odnawiciela. Czyniąc Pana prawami zostało obwarowane, wzmacniane i wyświęcone; prawo to nie mogą więc podlegać żadnym zapustom. Pana prawami zostało obwarowane, wzmacniane i wyświęcone. Taka jest nauka Pisma św., takie niewzruszone ustne tryumfujące ludźmi, ani uśredniane uroczyste św. Soboru Trydenckiego, który głosi i potwierdza słowami Pana św. podanie kościoła i także określenie uroczyste św. Soboru Trydenckiego, który głosi i potwierdza słowami Pana św. że niecierpiący i nierozdzielny węzeł małżeński oraz jedność i moc jego pochodzą od Boga, Jego Twócy.

W odpowiedzi na głos Namieśnika Chrystusowego wiersi Kościoła świętego na zwołaniu naszych zabrał głos na licznych zgromadzeniach, w licznych odezwach, brońąc świętości i nierozdzielności małżeństwa. W projekcie tym została Komisa Kodyfikacyjna, Komisja w krajach, w którym większość obywateli jest członkami Kościoła Katolickiego, na Encyklikę Papieża, na odezwę Episkopatu Polski i na zdanie katolików odpowiedział projektem prawa małżeńskiego, który bardzo zbliżył się do przepisów o małżeństwie w Kosji bolszewickiej. W projekcie tym została podjęta zasada nierozdzielności małżeństwa, wyrażona została swiarką czasową, pozwolono na zmianę nazw i im, człowiek potawiony został ponad Bogiem, bo oto Jezus Chrystus powiada: „Co tedy Bóg złączył, człowiek niech nie rozłącza“ (Mat. XIX, 6), a Komisja Kodyfikacyjna stała na stanowisku, że „szkoda państwowy jest wyższy nieli nie rozłącza“ (Mat. XIX, 6), a Komisja Kodyfikacyjna stała na stanowisku, że „szkoda państwowy jest wyższy nieli nie rozłącza“ (Mat. XIX, 6), a Komisja Kodyfikacyjna stała na stanowisku, że „szkoda państwowy jest wyższy nieli nie rozłącza“ (Mat. XIX, 6).

Projekt ten jest sprzeczny z prawem Bożem. Projekt ten jest postawem bolszewizmu u nas w dziedzinie praw. Projekt ten jest sprzeczny z prawem Bożem. Projekt ten jest postawem bolszewizmu u nas w dziedzinie praw. Projekt ten jest sprzeczny z prawem Bożem. Projekt ten jest postawem bolszewizmu u nas w dziedzinie praw.

Widocznie w Komisji Kodyfikacyjnej nie było prawdziwych katolików, bo katoliki, nie z imienia lecz z wiary, nie mogli podpisać takiego projektu prawa małżeńskiego.

Członkowie Komisji przynajmniej nie powinni byli ściszyć art. 114 Konstytucji, w którym powiedziano, że „Kosół Rzymo-Katolicki rządzą się własnym prawem“, w tem znaczeniu, że z nauką Kościoła o jedności i nierozdzielności Sakramentu małżeństwa Komisja nie potrzebowała się liczyć.

Czy dlatego, że garstka ludzi, dla których niema nic świętego, którzy z wiary żarty stroją, gotowi inne kobiety swymi żonami nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

Kosół, wykonywując mandat Bożego Swęgo Zakończyciela, broni świętości i nierozdzielności małżeństwa, w ni-sweim znanym nazywać, czy dlatego, że garstka pytny, obrzydliwi wyświeceni wierzyci ma iść w niewolę tej garstki?

12. Ulotka Towarzystwa „Polski Żałobny Krzyż” zajmującego się opieką nad grobami żołnierzy, 1924 r., (VI).

- † Aleksander Kard. Kabowski,
- † August Kard. Hlond,
- † Andrzej Szepczycki, metrop. Lwowski gr.-kat.
- † Józef Teodorowicz, arcybiskup Lwowski, obrz. orm.
- † Adam Sapieha metrop. Krakowski,
- † Belesław Twardowski, metrop. Lwowski, ob.-iac.
- † Romuald Jąbrzykowski, metrop. Wileński,
- † Antoni Julian Nowowiejski, arcybiskup, biskup Płocki
- † Leon Wałęga, biskup Tarnowski,
- † Grzegorz Chomyszyn, biskup Stanisławowski gr.-kat.
- † Anatol Nowak, biskup Przemyski, ob. iac.
- † Augustyn Łosiński, biskup Kielecki,
- † Józef Kociński, biskup Przemyski, gr.-kat.
- † Zygmunt Łosiński, biskup Płocki,
- † Marjan Palman, biskup Lubelski,
- † Henryk Przeździecki, biskup Podlaski,
- † Stanisław Gał, biskup Wojak Polackich,
- † Wincenty Tymieniecki, biskup Łódzki,
- † Adolf Sześć, biskup Łucki,
- † Stanisław Łukomski, biskup Łomżyński,
- † Teodor Kubina, biskup Częstochowski,
- † Stanisław Okoniewski, biskup Chełmiński,
- † Karol Radowski, biskup Włocławski,
- † Stanisław Adamski, biskup Katowicki,
- † Włodzimierz Jasicki, biskup Sandomierski.

11. Oredzie Episkopatu Polski w sprawie związków małżeńskich, 1931 r., (V/9).

PASZPORT DYPLOMATYCZNY.

PASSEPORT DIPLOMATIQUE.

W Imieniu
Przeczypospolitej Polskiej

Au Nom de la
République Polonaise

Wszystkiem, komu o tym wiadomo i należy,
wiadam, że
Kazimierz Wyszyński,
Rada Legacji

A tous ceux qui ces présentes verront
faisons savoir que
M. Casimir Wyszyński,
Conseiller de Légation

urodzony w Lublinie
dnia 23 VII 1890
udaje się za granicę

nié w Lubliu
le 23 VII 1890
se rend à l'étranger

Wobec czego polecamy wszystkim władzom
państwowym i wojskowym oraz
prosimy odpowiednio władze zagraniczne
aby pozwoliły mu swobodnie przejeżdżać
i udzieliły pomocy i opieki w razie
potrzeby.

En raison de quoi nous requérons les
autorités civiles et militaires polonaises
et prions les autorités étrangères de vouloir
bien se laisser librement passer
et de lui accorder aide et protection en
cas de besoin.

Paszport niniejszy ważny jest do 1 Lipca 1908

Passeport valable jusqu'au 1 juillet 1908

Warszawa, dnia 24 października 1907

Warszawa, le 24 Octobre 1907

Le Ministre des Affaires Étrangères

Handwritten signature

Signature du porteur: Kazimierz Wyszyński

No. ~~24~~

Widoczki po drodze z Lobito do Huambo.

Chociany i Najdrowscy Papurciu,
Miałam nadzieję zobaczyć Wasz list opiewający zwycięstwo jego wojny z
driathanii w Lobito, więc ja tego samego pragnęłam nie być, tylko dostać
trochę opisu i ilustracji, które mi nie nadużyją, ale trochę danych, szczegóły
o ogólnym kolorycie i ujęciu Angoli. - My jesteśmy
dopóki czegoś, a że listy długo idą to ja nie mam czasu
i p. dostaliśmy tu w Huambo list z Petersburga daty 15
6 tygodni! Od Paryża nie dostaliśmy żadnego listu, bo
że były z powolnym dostawą wysyłki listy, musimy je być
15 dni listy list na Poczcie Poczta, jakby nie wiadomo
co Poczta Poczta rzuca. Byliśmy na nich wrośli i
negocjowaliśmy im co musimy! Tak oczekujemy aż na
te listy, a tu przyjeżdżamy i od Paryża nie. Był tylko
„Maraugi”

15. Paszport dyplomatyczny Kazimierza Wyszyńskiego, 1907 r., (VII/14).

16. List Marii Zamoyskiej z Angoli, ok. 1931 r., (VII/26).

17. Fotografia zbiorowa Tarnowskich, Lublin, ok. 1870 r., (VII/32).

Opiekuńczej – Polskiego Komitetu Opiekuńczego Lublin Miasto i Powiat (1940–1944). Instytucje te podlegające ścisłej kontroli władz okupacyjnych, miały realizować zadania związane z organizacją pomocy dla ludności na okupowanym obszarze. Z kolei Rada Żydowska w Lublinie zajmowała się przede wszystkim rejestracją i organizacją stawiennictwa Żydów do prac przymusowych. W zachowanych dokumentach Rady znajdują się również informacje dotyczące opieki nad dziećmi, sierotami, starcami oraz korespondencja w sprawach szpitala żydowskiego.

W zakresie opieki społecznej dobrze udokumentowany jest również okres powojenny, reprezentowany między innymi przez akta Wojewódzkiego Komitetu Opieki Społecznej w Lublinie z lat 1944–1949 i powiatowych komitetów w Lublinie i w Lubartowie z tego samego okresu. Szczególnie ważne są materiały Zarządu Okręgowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Lublinie z lat 1919–1989.

1

„Opis nauk dawanych w I klasie Szkoły Wydziałowej ks. Pijarów w Chełmie w 1786/1787”.

Szkoły średnie województwa lubelskiego – zbiór zespołów szczątkowych, Szkoła Wydziałowa ks. Pijarów w Chełmie 1786–1821, sygn. 2, s. 1.

Księga zawiera także wpisy dotyczące realizacji programu nauczania. 4-klasowa humanistyczna Szkoła Wydziałowa w Chełmie powstała w czasie reform Komisji Edukacji Narodowej. Zakończyła działalność w 1834 r.

2

„Dziennik wpisów realizacji programu nauczania oraz modlitwy uczniów klasy VII Gimnazjum Wojewódzkiego Lubelskiego przed i po lekcjach w roku szkolnym 1847/1848”.

Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie [1780–1814] 1815–1866 [–1887], sygn. 832.

Była to wojewódzka szkoła świecka w Lublinie, która przechodziła szereg reorganizacji i zmian. Funkcjonowała do 1866 r.

3

Dyplom pochwalny dla Migurskiej Walentyny – uczennicy I klasy Pensji Wyższej Płci Żeńskiej „pod przewodnictwem Heleny Wendler za wzorowe postuszerstwo, przykładne i moralne sprawowanie się, usilność i pracowitość”, Lublin, 22 czerwca 1859 r.

Szkoła Wyższa Rządowa Żeńska w Lublinie 1860–1862, sygn. 13.

Pensje to dawne nazwy szkół dla dziewcząt w miejsce których, na mocy ukazu carskiego z 1860 r. w miastach gubernialnych Królestwa Polskiego, były otwierane państwowe szkoły średnie dla dziewcząt. Ukończenie ich uprawniało do nauczania w szkołach elementarnych lub w charakterze guwernantki.

4

„Fotografia I klasy Realnej Szkoły Żeńskiej Władysława Kunickiego, Lublin, 1909 r.

Prywatne Żeńskie Gimnazjum i Liceum Władysława Kunickiego w Lublinie 1906–1939, sygn. 12.

Władysław Kunicki – działacz PPS, współorganizator, a następnie dyrektor założonej w 1906 r. 7-klasowej Szkoły Realnej Żeńskiej z językiem polskim. Do 1932 r. było to 8-letnie gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego, później 4-letnie gimnazjum i 2-letnie liceum. Była to jedyna szkoła żeńska o tym profilu w Lublinie. Funkcjonowała jeszcze w latach 1944–1950, ale akta z tego okresu nie zachowały się. Zdjęcie jest jednym z nielicznych zachowanych świadectw funkcjonowania Szkoły Żeńskiej. Zgodnie z opisem na zdjęciu pośrodku siedzi p. Romana Zapasiewicz, w rzędzie pierwszym klęczy pośrodku Maria Komacka (1901–1987), stoi czwarta od prawej Anna Pankowska (?–1945).

5

Zdjęcie Waławy Arciszowej wraz z dedykacją z albumu podarowanego jej przez maturzystki, 11 czerwca 1922 r.

Prywatne Żeńskie Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące Waławy Arciszowej w Lublinie 1917–1949 [–1955], sygn. 229, ss. 11

Waława Arciszowa z Morzyckich otworzyła 4-klasową prywatną szkołę żeńską w Lublinie w 1912 r. Szkoła realizowała program progimnazjum z dwoma językami obcymi: francuskim i niemieckim. W ciągu swojego istnienia ulegała wielokrotnej reorganizacji i zmieniała nazwę. W 1949 r. została upaństwowiona, a w jej miejsce powstała II Państwowa Żeńska Szkoła Ogólnokształcąca stopnia licealnego.

6

Regulamin Rady Naukowej Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach z 1938 r.

Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach 1911–1912, 1936–1945, sygn. 1, s. 49–60.

7

Plakat „Co robić w długie zimowe wieczory. Czytajcie książki, które znajdziecie w wielkim wyborze w księgarni Zygmunta Pomarańskiego i Ska”, Zamość, Filia w Hrubieszowie, 1923 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944, sygn. 460, 50×70 cm, druk.

8

Teatr lubelski – plan sytuacyjny i fasada, 1882 r.

Plany miasta Lublina 1802–1947, sygn. 199, 62×45 cm, różni architekci – m.in. K. Kozłowski.

Gmach teatru w Lublinie to jedna ze starszych teatralnych budowli w Polsce. Wzniesiony został w latach 1884–1886 wg projektu Karola Kozłowskiego z inicjatywy „Spółki Cywilnej – Teatr Lubelski” i sfinansowany z funduszy lubelskich przemysłowców, ziemian i inteligencji. Uroczyste otwarcie nowego budynku nastąpiło 6 marca 1886 r. Obecnie mieści się w nim Teatr im. Juliusza Osterwy.

9

Afisz teatralny „Nikt mnie nie zna – Towarzystwo Artystów Dramatycznych pod Dyrekcją Józefa Puchniewskiego zaprasza 6 lutego 1886 r. na komedię Aleksandra hr Fredry”.

Zbiór afiszów teatralnych 1852–1927, sygn. 111.

10

Lista członków zarządu Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności z 1880 r.

Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności 1815–1955, sygn. 34, Rocznik LTD Nr XXIX z 1880 r., s. 18–19.

W 1880 r. Towarzystwo liczyło 38 członków – kobiet 28 i mężczyzn 10, członkami były m.in. hr. A. Zamoyska i hr. Natalia Tarnowska.

11

Pismo Polskiego Czerwonego Krzyża Okręgu Lubelskiego Oddziału w Lubartowie do Zarządu Okręgu Polskiego Czerwonego Krzyża, Lublin, 19 września 1940 r.

Zarząd Okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża 1919–1989, sygn. 87, s. 129.

Pismo dotyczy bezpłatnych punktów lekarskich sprawujących opiekę nad wysiedleńcami, uchodźcami i ubogą ludnością. Działania PCK odzwierciedlały potrzeby społeczeństwa m.in. udzielano pomocy poszkodowanym w wyniku wojny, organizowano i prowadzono szereg zakładów leczenia, poszukiwano zaginionych, realizowano zadania sanitarne, czy też doszkalano nauczycieli.

12

Wyciąg z instrukcji Rady Polonii Amerykańskiej regulującej sprawy rozdawania darów przez Wojewódzki Komitet Opieki Społecznej w Lublinie – 28 listopada 1947 r.

Wojewódzki Komitet Opieki Społecznej w Lublinie 1944–1949, sygn. 26.

Wojewódzki Komitet Opieki Społecznej w Lublinie powstał 15 grudnia 1944 r. w miejsce zlikwidowanej Rady Głównej Opiekuńczej – instytucji działającej na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Jego zadaniem było niesienie pomocy ofiarom wojny i katastrof żywiołowych, wspieranie zakładów opieki społecznej.

LISTA

CZŁONKÓW ZARZĄDU LUBELSKIEGO TOWARZYSTWA
DOBROCCZYNNOSCI.

Protektor JW Naczelnik Gubernii.
Opiekun honorowy JW Hrabia Ordynat Tomasz Zamojski.

Rada Gospodarcza.

Prezes Towarzystwa, Roman Kowczyński, właściciel dóbr Jabłonna.

Vice-Prezes, Wiktor Juszczyński, Notaryusz Sądu Okręgowego.

Członkowie stały, Henryk Woliński, Prezydent miasta Lublina.

Opiekun domu schronienia starców i kalek, Wojciech Jakubowski, właściciel dóbr Rury po-Jezuickie.

Opiekun ochrony, Wiktor Juszczyński.

Opiekun sali sierot, Stanisław Ilustrowski, Pisarz Dyroktoryi Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

Naczelnik wydziału pożyczek dla urzędników, Anastazy Makowski.

Naczelnik wydziału pożyczek dla rzemieślników, Teofil Głębocki, od Łustopada Józef Niezabitowski.

Naczelnik wydziału słańdek, Marceł Bogucki, od Łustopada Teofil Głębocki.

Naczelnik wydziału zabaw, Emilian Bóbr.

Podstarbi, Władysław Róśalski.
Sekreżarz, Julian Dobrzyński.
Sekreżarz, Zenon Biernacki.

Członkowie: Błaszczkiewicz Roman.
Bóbr Emilian.
Boguński Marcełli.
Głębocki Teofil.
Ilustrowski Stanisław.
Jakubowski Wojciech.
Szymański Feliks.
Niezabitowski Józef.
Świążawska Eustachy.
Ks Wadowski.
Makowski Anastazy.
Miller Karol.
Dobinski Gustaw.

Wydział sali sierot.

Opiekunkini: Hr. Aniela Zamojska, Hr. Natalia Tarnowska, Kamilla Sicińska, Marya Białowska, Apolonia Katomska, Marya Wotowska, Gabriela Zagórska, Aniela Zagórska, Leontyna Kłóman, Leonia Kosińska, Anna Wolińska, Eufrozyna Szamoła, Marya Grodzicka, Zofia Brzezińska, Marya Strojnowska, Zofia Wessel, Kamilla Kwaśniewska, Julia Makowska, Emma Świążawska, Jadwiga Żabęcka, Aleksandra Sachowska, Julia Milowiczowa, Aurelia Maślakiewiczowa, Marya Głębocka, Jadwiga Ilustrowska. *Stawiają Jakubowski*

Naczelnik wydziału, Stanisław Ilustrowski. *Emilia Hanke*

Lekarz, Dr. Schmidt.

18. Lista członków zarządu Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności z 1880 r., (IV/10).

V. Kościoły i instytucje wyznaniowe

Lubelszczyzna była terenem styku wielu kultur i wyznań. Ważna sfera życia religijnego społeczeństwa reprezentowana jest bogato w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie przez archiwalia pozostałe po instytucjach kościelnych różnych szczebli wyznania rzymskokatolickiego, unickiego, prawosławnego, mojżeszowego oraz wyznań reformowanych. Zachowały się one jednak nierównomiernie, zarówno pod względem ilościowym, jak i typologicznym. Dla wyznania rzymskokatolickiego podstawowe materiały przechowują archiwa kościelne, natomiast w APL są jedynie nieduże ilości akt pochodzących z wielu parafii, kościołów i klasztorów oraz dokumentacja wytworzona przez strukturę szczebla diecezjalnego związana z działalnością Konsystorza Generalnego Lubelskiego Katolickiego, 1787–1889, tj. kancelarii i sądu biskupiego. Szczególną wartość wśród tych akt ma stosunkowo obszerny zespół Kolegiaty Zamojskiej 1600–1917, stanowiący część zespołu przechowywanego w archiwum kapitulnym w Zamościu. Ważną częścią składową akt parafialnych są księgi metrykalne urodzeń, małżeństw i zgonów. Ponadto zachowane są akty erekcyjne i uposażeniowe parafii, archiwalia dotyczące wizytacji i inwentarzy majątkowe.

Bardzo cenny jest zespół akt Chełmskiego Konsystorza Greckokatolickiego 1629–1875, którego inwentarz został opublikowany w 2000 r. Obrządek ten biorący początek z tzw. Unii Brzeskiej Kościołów zawartej w 1596 r., rozprzeżstrzenił się na terenach wschodnich Rzeczypospolitej. Jedną z diecezji unickich była diecezja chełmska, której granice terytorialne ulegały wielokrotnym zmianom. Obrządek ten uległ ostatecznie likwidacji w Królestwie Polskim w 1875 r. Jego wyznawcy zostali przymusowo uznani za wyznawców prawosławia, choć w bardzo wielu parafiach spotkało się to z różnymi formami oporu. W ukryciu trwał jeszcze w XX w., aby odrodzić się w dwudziestoleciu międzywojennym. Diecezja greckokatolicka podobnie jak w obrządku łacińskim, dzieliła się na dekanaty oraz parafie, w 1875 r. było ich 266. W zespole zachowały się akta własne Konsystorza – organu naczelnej władzy administracyjnej i sądowej załatwiającego sprawy zlecone przez biskupa lub oficjała. W zakres kompetencji konsystorza wchodziły sprawy dotyczące zarządzania kościołem tj. zatwierdzanie proboszczów, nadzór nad majątkiem kościelnym, przygotowanie projektów ustaw dla synodu i inne. Poza tym w zespole znajdują się akta biskupów, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, parafii

oraz klasztorów, a także akta Seminarium Duchownego w Chełmie utworzonego w 1760 r. Zachowały się także fragmentarycznie akta parafii greckokatolickich oraz kilku klasztorów bazylikańskich.

Odwrotnie proporcjonalnie do liczby wyznawców prawosławia bogato reprezentowane są archiwalia diecezjalnych instytucji tego wyznania: Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego z lat 1834–1875, Chełmsko-Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego i Konsystorza Prawosławnego w Chełmie z lat 1905–1915. W tym ostatnim zespole cenne są tzw. „wiadomości kościelne” (od 1876 r.), zawierające szczegółowe informacje o parafiach, m.in. byłych unickich.

Zachowane materiały do dziejów społeczności wyznania mojżeszowego poza aktami metrykalnymi są szczątkowe. Trzeba tutaj wymienić akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Lublinie z lat 1868–1942. Warto nadmienić, iż powstała w XV w. gmina pełniła do XIX w. funkcje instytucji samorządowej o szerokich kompetencjach religijnych, politycznych i gospodarczych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. gminy żydowskie zostały wyłączone instytucjami samorządu religijnego.

W zasobie lubelskiego Archiwum znajdują się też szczątkowe akta parafii wyznań reformowanych, m.in. ewangelickiego z Chełma i Cycowa oraz mahometañskiej w Studziance (1798–1810).

Jedną z ważniejszych funkcji nałożonych na parafie różnych wyznań była rejestracja stanu cywilnego ludności. Urzędy stanu cywilnego zostały utworzone w roku 1809 w oparciu o przepisy Kodeksu Cywilnego Księstwa Warszawskiego i z pewnymi zmianami funkcjonowały do końca 1945 r. Do prowadzenia akt stanu cywilnego zostali zobowiązani proboszczowie parafii, którzy prowadzili odrębne księgi do rejestracji aktów urodzeń, małżeństw i zgonów, a po zakończonym roku sporządzali odpisy aktów z tego roku w jednej księdze zwanej duplikatem. W roku 1826 dla ludności żydowskiej ustanowiono odrębnych urzędników stanu cywilnego urzędujących przy gminach. Księgi wyznania greckokatolickiego zamyka rok 1875, to jest data likwidacji unii. W latach 1868–1918 wpisy w księgach sporządzane były w języku rosyjskim. Archiwum lubelskie przechowuje księgi stanu cywilnego parafii i gmin wyznaniowych z terenu dawnego województwa lubelskiego, a od 1975 r. systematycznie przejmuje księgi stuletnie z urzędów stanu cywilnego znajdujących się w obecnych granicach województwa.

1

„Status materialis Ecclesiae Parochialis Collegatae Zamoscenis”, 1750 r.

Kolegiata Zamojska [1572–] 1600–1917, sygn. 87, łac., ss.117.

W 1600 r. Kościół pod wezwaniem Św. Tomasza w Zamościu został podniesiony do rangi kolegiaty, na mocy bulli papieża Klemensa VIII, co potwierdził król Zygmunt III. Kolegiata była ściśle związana z Akademią Zamojską m.in. z tytułu powiązań materialnych, jak również i personalnych. Akta przechowywane były przez infułatów, którzy odpowiadali za sporządzanie dokumentów.

Prezentowana księga, oprawna w skórę, zawiera zapisy dotyczące stanu materialnego kościoła parafialnego kolegiaty zamojskiej.

2

Akta osobowe biskupa Jana Teraszkiewicza z 1835 r.

Konsystorz Greckokatolicki w Chełmie, 1629–1875 [–1904], sygn. 28, s. 9–10.

Biskupstwo greckokatolickie w Chełmie powstało w 1596 r. i funkcjonowało do 1872 r. Na czele stał biskup z konsystorzem. Biskup Jan Teraszkiewicz ur. 1793 prof. teologii, wicedyrektor i rektor Seminarium Chełmskiego, kanonik gremialny Kapituły Chełmskiej, prałat i kustosz Katedry Chełmskiej, sufragan i administrator greckokatolickiej diecezji chełmskiej.

3

Odezwa przełożonej Zgromadzenia Panien Wizytek w Lublinie – siostry Józefy Świerkowskiej, z prośbą o datki na remont kościoła i klasztoru Panien Wizytek Lubelskich, 1859 r.

Akta klasztorów rzymskokatolickich woj. lubelskiego 1587–1865 – zbiór zespolów szczątkowych: Klasztor Brygidek w Lublinie 1665–1818, sygn. 8, druk.

Klasztor Brygidek został wzniesiony z fundacji Władysława Jagiełły jako wotum za zwycięstwo grunwaldzkie w latach 1412–1426. Był to pierwszy klasztor tego zakonu na terenie Polski. Na początku XVII wieku brygidki lubelskie rozwinęły działalność na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, zakładając nowe klasztory m.in. w Wilnie i Brześciu nad Bugiem.

4

Księga terminów adoracji Najświętszego Sakramentu przez członków Bractwa Najśrodszego Serca Jezusowego, 1870–1875.

Akta Bractw Kościelnych 1747–1912 – zbiór zespolów szczątkowych: Bractwo Najśrodszego Serca Jezusowego w Lublinie 1870–1875, sygn. 5. Księga oprawna w czerwoną skórę, wytłaczana, złożone litery i brzegi kart.

5

„Księga prawosławnego Bractwa pod wezwaniem Św. Katarzyny w Szczepieszynie z lat 1888–1910”.

Akta parafii prawosławnych woj. lubelskiego 1832–1947 – zbiór zespolów szczątkowych, sygn. 4, księga oprawna w skórę ze zdobieniami i tłoczeniami, rkps, ros., kk 26.

Księga zawiera spisy członków bractwa i adnotacje o składkach. Bractwa należały do świeckich zrzeszeń wiernych, które były powoływane przez kościoły różnych wyznań i podlegające ich zwierzchnictwu. Zakładano je głównie w celu rozpowszechnienia kultu religijnego i ruchu samopomocowego.

6

„Księga aktów urodzeń, małżeństw i zgonów Międzyrzeckiego Okręgu Bożniczego” – akt małżeństwa z 5 stycznia 1890 r.

Urząd Stanu Cywilnego wyznania mojżeszowego 1815–1894 [–1939], sygn. 65, ros., kk. 170.

Do roku 1826 wpisy metryk wyznania mojżeszowego znajdują się w księgach stanu cywilnego innych wyznań, z reguły rzymskokatolickich, natomiast po roku 1826 za prawidłowe prowadzenie ksiąg odpowiadały Okręgi Bożnicze.

7

Akty urodzenia, małżeństwa i zgonu z 1842 r.

Urzędy Stanu Cywilnego wyznania rzymskokatolickiego 1810–1877, ss. 140, rkps.

Księga roczna (duplikat) założona w celu powtórnego wpisywania aktów urodzeń, małżeństw i zgonów w parafii Św. Mikołaja na Czwartku w 1842 r.

8

„Pierworys pomiaru kierkuta żydowskiego na Podzamczu położonego w mieście Lublinie”, 21 listopada 1861 r.

Zbiór planów różnych urzędów XIX–XX w. Plany miasta Lublina, sygn. 115, 58x57,5 cm, rkps, wielobarwny, skala 1:1250.

Przedstawiono zarys granic cmentarza. Cmentarz żydowski w Lublinie został założony w 1541 r., a ostatni pochówek miał miejsce w 1830 r. Podczas II wojny światowej Niemcy zdewastowali cmentarz.

9

Orędzie Episkopatu Polski w sprawie poszanowania prawa małżeńskiego, 10 listopada 1931 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944, sygn. 152, 25x47,5 cm, druk.

Orędzie nawiązuje do encykliki papieskiej Piusa XI z 1930 r. „O małżeństwie chrześcijańskim”.

VI. Partie polityczne, organizacje społeczne i kombatanckie, związki zawodowe

Partie polityczne na terenach Królestwa Polskiego powstały w XIX w., a ich rozwój nastąpił w dwudziestolecu międzywojennym. Partie nie były i nadal nie są zobowiązane do przekazywania swojej dokumentacji do archiwów państwowych, tworzonych od 1918 r. Dlatego też w zasobie APL znajdują się nieliczne akta partii politycznych. Z okresu międzywojnia jest to w zasadzie tylko jeden zespół, a mianowicie akta Stronnictwa Narodowego zawierające protokoły z zebrań i odpraw drużynowych oraz ewidencję członków. Zachowały się też ulotki Polskiej Partii Socjalistycznej sprzed II wojny światowej.

Wyjątkowym wydarzeniem było przejęcie w 1990 r., po rozwiązaniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, zasobów jej archiwów. Do APL wpłynęły wówczas materiały jednostek organizacyjnych różnego szczebla PPR i PPS z lat 1944–1948, oraz PZPR z terenu Lubelszczyzny, w ilości około 1,3 kilometra akt. Wśród archiwaliów PZPR najliczniej zachowały się akta Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie, które pochodzą z lat 1948–1990, a więc całego okresu działalności tej partii. Zachowały się akta różnych instancji zawierające, m.in. protokoły z posiedzeń władz partii, różnorodne informacje i analizy oraz akta osobowe członków i pracowników PZPR. Dokumenty te stanowią nie tylko podstawowe źródło do dziejów tej partii, ale również do wydarzeń na terenie Lubelszczyzny. Zachowały się materiały archiwalne dotyczące Kościoła, powstania „Solidarności”, kolejnych wyborów do Sejmu, w tym z 1989 r. oraz do rad narodowych. Interesujące są zdjęcia dokumentujące bieżące wydarzenia partyjne, wizyty delegacji zagranicznych lub członków władz centralnych, wyjazdy delegacji województwa za granicę, przebieg uroczystości i świąt państwowych, imprez i zawodów sportowych, obchody rocznicowe i akademie jubileuszowe oraz fotografie portretowe. Po aktywnej działalności propagandowej partii pozostały liczne plakaty, druki ulotne i wydawnictwa własne.

Organizacje społeczne i kombatanckie oraz związki zawodowe to grupa instytucji, która także nie tworzyła państwowego zasobu archiwalnego i nie przekazywała akt do archiwów państwowych. Obok szczątkowo zachowanej dokumentacji własnej działalność organizacji znalazła odbicie w aktach urzędów, które legitymizowały ich pracę. Jednym z nich był Urząd Gubernialny Lubelski do Spraw Stowarzyszeń.

W niewielkim stopniu zachowały się materiały archiwalne stowarzyszeń kombatanckich i wojskowych. Akta najstarszego z nich, Komitetu Wsparcia Wete-

ranów z 1863 r. w Lublinie, zawierają protokoły posiedzeń, notatki, akta spraw przyznania rent oraz pomocy materialnej, wykazy weteranów i ich wspomnienia z Powstania Styczniowego. Podobna dokumentacja znajduje się w zespole akt Związku Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej, który powstał w 1919 r., a w 1944 r. wznowił działalność pod nazwą Związek Inwalidów Wojennych PRL. Zachowały się instrukcje, protokoły zjazdów i akta zarządów, plany, sprawozdania, sprawy przyznania rent i opieki nad inwalidami.

Z okresu II Rzeczypospolitej ocalały nieliczne archiwalia organizacji paramilitarnej „Strzelec”, a mianowicie Komendy Powiatowej Związku Strzeleckiego w Hrubieszowie w postaci rozkazów, materiałów organizacyjnych drużyn i oddziałów, protokołów odpraw komendantów powiatowych i zebrań oddziałów, sprawozdań oraz meldunków. Są też arkusze ewidencyjne kadry, programy wychowania obywatelskiego i przysposobienia wojskowego.

Zachowały się również interesujące akta Ukraińskiego Stowarzyszenia Dobroczynności w Chełmie „Ridna Chata”, które działało wśród ukraińskiej mniejszości narodowej w latach 1919–1930. W zespole znajdują się okólniki, sprawozdania, wykazy członków, legitymacje, dokumentacja finansowa oraz zbiory pieśni ukraińskich, sprawozdania z przedstawień teatralnych.

Organizacje antyhitlerowskie i antysowieckie obok walki zbrojnej prowadziły także akcje informacyjne i propagandowe. Wytwarzana przez nie dokumentacja, siłą rzeczy bardzo ograniczona, zachowała się w niewielkim procencie, a dużą jej część stanowią ulotki i prasa konspiracyjna.

Po powstaniu PRL powoływano instytucje o charakterze społeczno – politycznym teoretycznie niezależne, które w praktyce realizowały linię polityczną PZPR. Jedną z nich był Front Jedności Narodu, działający w latach 1957–1982. Do zasobu APL przejęto akta organizacyjne Frontu szczebla wojewódzkiego i powiatowego, wśród których są plany pracy, protokoły posiedzeń z załącznikami, informacje o formach współpracy z komitetami terenowymi, materiały dotyczące szkoleń, wykazy członków Frontu, uchwały i referaty.

Dość dobrze zachowały się archiwalia różnych związków zawodowych działających po 1944 r. Są to akta organizacji związkowych różnych branż oraz zrzeszeń, w postaci zarządzeń, sprawozdań, materiałów związanych z działalnością socjalną, kulturalną i oświatową. W 1980 r. utworzono związek o zupełnie innym charakterze, a mianowicie Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. Był nie tylko związkiem ale do 1989 r. również masowym ruchem społecznym, opozycyjnym wobec władz PRL. Wśród nielicznych archiwaliów „Solidarności” w zasobie APL, głównie komisji zakładowych, znajdują się deklaracje i legitymacje członkowskie, protokoły, biuletyny informacyjne Regionu Środkowo – Wschodniego NSZZ „Solidarność”.

1

Sprawozdanie z działalności Koła „Rury” w Lublinie Stronnictwa Narodowego za lipiec 1936 r.

Organizacje i stronnictwa polityczne w Lublinie – zbiór zespołów szczytkowych 1919–1939, sygn. 425, k. 6.

Głównym celem programowym Stronnictwa była budowa polskiego i katolickiego państwa z hierarchiczną organizacją społeczeństwa zdominowaną przez polskie elity.

2

Ulotka propagandowa Polskiej Partii Socjalistycznej „O cześć wam, Panowie, Magnaci / Za naszą niewolę kajdany!...”, lata 30. XX w.

Zbiór afiszów i druków ulotnych 1893–1944, sygn. 1, druk.

PPS została założona w listopadzie 1892 r. Od początku swej działalności była partią lewicową, w okresie międzywojennym stała w opozycji do rządów sanacyjnych.

3

Gryps więzienny działacza komunistycznego (nazwisko nieustalone) więzionego w 1935 r.

KW PZPR w Lublinie 1948–1975, sygn. 2728, 4,5 x 6,5 cm.

Gryps jest rodzajem materiału archiwalnego rzadko spotykanego w aktach.

4

„Żołnierz Wielkiej Polski” – gazetka Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, 1944 r.

Związek Walki Zbrojnej Armii Krajowej Okręg Lublin 1940–1944, sygn. 24, s. 414.

Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (NZW) było konspiracyjną, wojskowo-polityczną organizacją o charakterze narodowym. „Żołnierz Wielkiej Polski” był wydawany do 1947 r. jako dodatek do głównego organu prasowego NZW „Walka”.

5

Znaczek członkowski Polskiej Partii Socjalistycznej z lat 1944–1948.

Kolekcja Bogumiły i Józefa Szydłowskich 1918–1963, sygn. 3, metal.

Bogumiła i Józef Szydłowsky byli członkami PPS a później PZPR. Po zakończeniu działalności partyjnej i samorządowej przekazali część swej spuścizny archiwum KW PZPR.

6

Nadzwyczajne wydanie gazety „Sztandar Ludu” dotyczące zdobycia Berlina, Lublin, 3 maja 1945 r.

KW PZPR w Lublinie 1948–1975, sygn. 2717.

„Sztandar Ludu” był organem prasowym Polskiej Partii Robotniczej.

7

Legitymacja członkowska Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, 1947 r.

Zarząd Wojewódzki i Zarządy Powiatowe Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, sygn. 13.

Związek „Wici” powstał w 1911 r. Jego głównym zadaniem było kształcenie młodzieży wiejskiej i piecza nad kulturą ludową.

8

Analiza KW PZPR w Lublinie dotycząca „Cudu lubelskiego”, 1949 r.

KW PZPR w Lublinie 1948–1975, sygn. 1134, s. 44–51.

Analiza sytuacji w Kościele katolickim i nastrojów społecznych w związku z wydarzeniami w katedrze lubelskiej z 1949 r. Analizę przeprowadzała egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie.

9

Uroczyste pismo Komunistycznej Partii Białorusi skierowane do Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie, robotników, ludności województwa lubelskiego dotyczące współpracy i przyjaźni obu narodów.

KW PZPR w Lublinie 1948–1975, sygn. 1, ros., ozdobne okładki z metalowymi elementami.

Pismo jest przykładem propagandy budującej internacjonalistyczne więzi partii komunistycznych.

10

Informacja KW PZPR o nastrojach ludności i wydarzeniach na terenie województwa lubelskiego w lipcu 1980 r.

KW PZPR w Lublinie 1975–1990, sygn. 1075.

Dokument w formie informacji teleksowej, przeznaczony dla wybranych członków partii (pismo poufne).

11

Fotografia przedstawiająca Edwarda Gierka i Wojciecha Jaruzelskiego wykonana podczas oficjalnej wizyty w Lublinie, ok. 1978 r.

Zbiór fotografii [ikonografii] XX w., sygn. 72.

12

Plakat propagandowy „Ślubuję ojczyźnie. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”.

Zbiór plakatów, druków ulotnych i afiszów z archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie 1948–1991, sygn. 1131, 40x27 cm.

Plakat z teki pt. „Polski plakat polityczny”, wydanej ok. 1974 r. przez Wydawnictwo Artystyczno – Graficzne RSW „Prasa-Książka-Ruch”. Publikacja miała być wzorem propagandy partyjnej.

13

Protokół z zebrania Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego Oddziału w Lublinie, na którym omawiano orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich, 22 kwietnia 1966 r.

Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne Oddział Wojewódzki w Lublinie 1957–1985, sygn. 43.

Stowarzyszenie było organizacją społeczno-polityczną skupiającą katolików o poglądach lewicowych.

14

Kadr filmu z kampanii wyborczej Frontu Jedności Narodu z początku lat 60. XX w.

Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Lublinie 1952–1982, sygn. 262.

Głównym kierunkiem działania FJN była mobilizacja społeczeństwa do realizacji programu PZPR. Współdziałał z radami narodowymi oraz z terenowymi organami administracji państwowej.

15

Raport Lubelskiej Gubernialnej Rady Dobroczynności Publicznej, który był odpowiedzią na okólnik dotyczący leczenia w szpitalach przestępców politycznych, 1872 r.

Lubelska Gubernialna Rada Dobroczynności Publicznej 1870–1918, sygn. 55, ros., poszyt, k. 6.

Rada zajmowała się nadzorem nad działalnością zakładów dobroczynnych, bezpośrednio zarządzała zakładami w mieście gubernialnym i powiecie. Funkcjonowała do 1915 r.

16

Pismo okólne dotyczące ewidencji członków skierowane do Lubelskiego Związku Równouprawnienia Kobiet, 15 stycznia 1910 r.

Urząd Gubernialny Lubelski do Spraw Stowarzyszeń 1906–1915, ros., sygn. 70, k. 11.

Celem Związku Równouprawnienia Kobiet była walka o prawa dla kobiet przez akcje uświadamiające, urządzenie odczytów i dyskusji. Zakładała biblioteki i czytelnie. Lubelski Związek prowadził działalność w latach 1901–1913.

17

Sprawozdanie za 1929 r. dotyczące majątku Ukraińskiego Stowarzyszenia Dobroczyńności w Chełmie „Ridna Chata”.

„Ridna Chata” Ukraińskie Stowarzyszenie Dobroczyńności w Chełmie 1922–1930, sygn. 4, ros., k. 1.

Stowarzyszenie prowadziło oficjalną działalność w latach 1920–1930 r. Zajmowało się pracą kulturalno-oświatową i charytatywną wśród ludności ukraińskiej.

18

Sprawozdanie z wizytacji liceum i internatu, placówek Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Zamościu, 21–23 lutego 1950 r.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu w Lublinie 1945–1984, sygn. 78, s. 1.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci jest ogólnopolskim, pozarządowym stowarzyszeniem, które prowadzi działalność na rzecz dzieci osieroconych, zaniedbanych, sprawiających trudności wychowawcze, uzależnionych i niepełnosprawnych. Działa od 1949 r. pod hasłem „Wszystkie dzieci są nasze”. Organizuje m.in. domy dziecka, świetlice, wakacyjny wypoczynek dla dzieci. Z inicjatywy Towarzystwa zorganizowano w Polsce pierwsze „Wioski Dziecięce”.

19

Pieczęcie Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (3 eksponaty).

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Zarząd Okręgu w Lublinie.

20

Protokół ogólnego zebrania Weteranów z 1863 r. w Lublinie, 9 sierpnia 1922 r.

Stowarzyszenia kombatanckie i wojskowe w Lublinie – zbiór zespołów szcztątkowych – Komitet Wsparć Weteranów z 1863 r. w Lublinie 1922–1931, księga, sygn. 1, s. 4–5.

Komitet otaczał opieką weteranów Powstania Styczniowego i członków ich rodzin.

21

Pismo okólne Komendy Związku Strzeleckiego dotyczące niesienia pomocy ludności dotkniętej klęską powodzi, 24 lipca 1934 r.

Komenda Powiatowa Związku Strzeleckiego w Hrubieszowie 1927–1939, sygn. 4, k. 1.

Związek Strzelecki był organizacją typu wojskowego, o charakterze społeczno-wychowawczym, nawiązującym do tradycji Legionów. Działał w latach 1919–1939.

22

Protokół zebrania członków Oddziału Powiatowego Związku Inwalidów Wojennych PRL w Hrubieszowie, 26 maja 1957 r.

Związek Inwalidów Wojennych Zarząd Okręgu w Lublinie 1935–1951 [1957], sygn. 3, k. 20.

Związek działał w latach 1945–1972. Jego głównym zadaniem była obrona praw inwalidów i ich rodzin, pomagał w uzyskaniu rent, współdziałał z instytucjami i organizacjami społecznymi. Organizował zjazdy i spotkania swoich członków.

23

Wykaz haseł i cytatów na dni „Oświaty książki i prasy” propagowanych w Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”, 1955 r.

Komenda Wojewódzka Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w Lublinie [1946] 1948–1955 [1956], sygn. 17.

Powszechna Organizacja „Służba Polsce” powołana na mocy ustawy z 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży. Oparta na wojskowych zasadach organizacyjnych prowadziła przysposobienie zawodowe i wojskowe młodzieży połączone ze szkoleniem ideologicznym. Działała do 1955 r.

24

Informator „Solidarności” wydany przez Biuro Informacyjne Zarządu Regionu Środkowo-Wschodniego w Lublinie, 3 grudnia 1981 r.

Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Lubelskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej w Lublinie 1980–1981, technika powielaczowa, sygn. 26.

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” został zarejestrowany 10 listopada 1980 r. Sukcesywnie wydawał i rozprowadzał biuletyny informujące o wydarzeniach lokalnych, ogólnopolskich i zagranicznych.

25

Plakat NSZZ „Solidarność” z akcji przedwyborczej „Żeby Polska była Polską”, 1989 r.

Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1944–2005.

4 i 18 czerwca 1989 r. odbyły się wybory do Sejmu „kontraktowego”. Wybory do Senatu były wolne i demokratyczne. „Solidarność” zdobyła 99 mandatów na 100. W Sejmie 35% miejsc było obsadzanych w wolnych wyborach, reszta była zagwarantowana dla PZPR i partii sprzymierzonych. Na 161 możliwych uzyskania mandatów Związek zdobył w pierwszej turze (4 czerwca) 160 miejsc.

OKRĘGOWA RADA ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH W LUBLINIE

O. R. Z. Z. LUBLIN, KRAKOWSKIE-PRZEDMIEŚCIE 29

TELEFONY		LUBLIN, KRAKOWSKIE-PRZEDMIEŚCIE 29	
Przewodniczący	05-80	Ekonomiczny i Ref. Spółdzielczy	17-50
Sekretarz	11-89	Bezp. i Hig. Pracy, Pracy i Płacy	18-15
Sekretarz	14-02	Współzawodnictwo Pracy	19-81
Wydział Perzobidny	36-23	Ref. Budownictwa	19-81
Wydz. Organiz. i Ref. Kob.	40-88	Wydział Ogólny Kancelaria	19-81
Wydz. Kult. Oświatowy	95-97	Wydział Szkol. i Ref. Gosp.	17-50
		Ref. Wzrostów i Ubezpie. Społ.	27-50
		Ref. Prac. Ogr. Działkowych	13-46
		Ref. Akcji Społecznej	19-40
		Biblioteka Centralna	19-40

Konto w P.K.O. II-613

Lublin, dnia 10 listopada 1950 r.

Nr P-alk. 126/1044/50

Na Nr. z dn.

Sprawa:

Do
Powiatowej Rady Związków Zaw.
w Białej - Podl.
na ręce tow. Przewodniczącego

W Sztandarze Ludu z dnia 26 października 1950 r.
Umieszczono artykuł P. L. " Demaskować tych którzy rozpijają...
Walczyć z pijaństwem wytrącamy broń z ręki wroga klasowego"
w którym korespondent opowiada restaurację " Pod Słońcem " wobec
czego polecamy niezwłocznie przeprowadzić kontrolę lokali
gastronomicznych a szczególnie restaurację " Pod Słońcem " ,
/w myśl ustawy p-alkoholowej/ po czym dać wnioski o cofnięcie
zwolnienia na wyszynk wódek lub zlikwidowanie.

Prosimy również o ożywienie walki z alkoholizmem, rozcho-
dować otrzymaną gotówkę i przesłać rozliczenie, a do dnia
1 listopada b.r. nadesłać sprawozdanie, za powyższe czyny
odpowiedzialnym Przewodniczącym P.R.Z.Z.

Ponadto prosimy o podanie przyczyny /lub winnego celem
wyciągnięcia konsekwencji związkowych/ dlaczego do tej pory
na waszym terenie, zaniedbana jest akcja walki z alkoholizmem.

Sekretarz (or. :

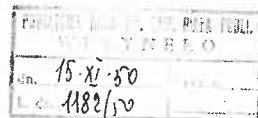
/ Z. a b /

Sekretarz z :

/ M. Paszczoła /

OK.

Zam. 46 27 V.50. 5000 Pr.ZG — Oddział 6 w Lublinie, Kościuszki 4

19. Pismo Społecznego Komitetu do Walki z Alkoholizmem Okręgowej Rady Związków Zawodowych w Lublinie do Powiatowej Rady Związków Zawodowych w Białej Podlaskiej z 10 listopada 1950 r. w sprawie ożywienia walki z alkoholizmem, (VI).

VII. Archiwalia prywatne osób, rodów i dóbr

Dla szeroko pojętych badań historycznych duże znaczenie mają archiwa prywatne, które w Polsce zaczęły powstawać już w średniowieczu w związku z koniecznością przechowywania dokumentów potwierdzających prawa własności. Z czasem coraz więcej było w nich akt sądowych, głównie dotyczących procesów o dobra i ich granice oraz kopii wpisów ważnych dokumentów wnoszonych (wpisywanych) do ksiąg grodzkich spełniających funkcje notarialne. W XVII i XVIII w. liczniejsze stają akta gospodarcze i osobiste, w tym korespondencja oraz tzw. publica. Ten ostatni rodzaj dokumentacji jest szczególnie cenny, gdyż w I Rzeczypospolitej wiele urzędów, nawet centralnych, m.in. sejm i urząd hetmański, nie posiadało własnego archiwum. Wiele dokumentów zachowało się wyłącznie w archiwach osób piastujących funkcje publiczne. Ponadto, na skutek zniszczenia w czasie wojen światowych akt wielu urzędów i instytucji, część ich dokumentacji zachowała się tylko w archiwach prywatnych w postaci pojedynczych kopii, czy oryginałów dokumentów. W XIX i XX w. akta gospodarcze dominują w większości zachowanych archiwów prywatnych, ze zrozumiałych względów zmniejsza się w tym czasie ilość akt o charakterze publicznym. Oprócz archiwaliów prawno-majątkowych starannie przechowywano wówczas materiały związane z udokumentowaniem szlachectwa, a także edukacją oraz działalnością zawodową i społeczną. Okres niewoli narodowej wpłynął na rozkwit kolekcjonerstwa. Gromadzono różne pamiątki historyczne związane nie tylko z przodkami czy daną miejscowością ale i z ważnymi wydarzeniami, włączano też ciekawe, choć zupełnie przypadkowe materiały. Do kolekcji trafiały znów dokumenty publiczne i w wielu przypadkach przejęcie ich przez osoby prywatne uratowało je od zagłady. Specyfika historii Polski spowodowała, że część jej archiwów znalazła się poza obecnymi granicami naszego kraju i dlatego szczególnie cenne jest zachowanie archiwaliów rodów, związanych właśnie z tymi terenami.

W zasobach archiwów państwowych, a także bibliotek i muzeów znajdują się stosunkowo liczne archiwalia prywatne o różnym charakterze. Niekiedy są to tylko pojedyncze dokumenty czy niewielkie pozostałości papierów majątkowych i osobistych poszczególnych rodzin, w tym związane z działalnością polityczną, społeczną, pracą naukową lub twórczością literacką i publicystyczną ich członków (tzw. spuścizny). Zachowały się też znacznych rozmiarów archiwa wielkiej własności ziemskiej i przemysłowej, które często były dobrze zorganizowane i prowadzone. Największy napływ archiwaliów prywatnych do zasobów państwowych nastąpił

po II wojnie światowej na skutek realizacji dekretów PKWN o reformie rolnej i nacjonalizacji przemysłu, pozbawiających właścicieli także prawa do zachowania różnorodnych zbiorów, w tym archiwalnych. Przejęto archiwa dóbr ziemskich i znacjonalizowanych zakładów przemysłowych, często włącznie z materiałami osobistymi. Akta prywatne były i są nadal przekazywane do zasobów państwowych jako darowizny czy depozyty, a także nabywane drogą kupna.

W zasobie APL przechowywanych jest obecnie blisko sto zespołów aktowych mających charakter prywatnych archiwów, zbiorów akt, spuścizn i kolekcji. W niewielu z nich jest więcej niż 1 mb akt. 60 zespołów to archiwa rodzinno-majątkowe, 33 spuścizny oraz kilka to zbiory i kolekcje. Największym archiwum prywatnym w APL i jednym z większych w polskich zasobach, jest Archiwum Ordynacji Zamojskiej ze Zwierzyńca. Liczy blisko 520 mb akt i 33 tys. j. a., z materiałami z okresu od końca XVI w. do 1944 r. Z innych archiwów prywatnych, znacznie mniejszych lecz równie interesujących, należy wymienić akta innych przedstawicieli rodu Zamojskich – właścicieli Podzamcza, Włodawy oraz Ordynacji Kozłowieckiej, a także *Archiwum Łosiów* oraz *Archiwum Woronieckich z Huszlewa*. Z kolei *Archiwum Lubomirskich w Dubnie* i *Archiwum Brezów z Siekierzyniec* oraz zbiór nazwany *Teki Bostla* zawierają materiały związane głównie z ziemiami wschodnimi dawnej Rzeczypospolitej. Z ciekawszych spuścizn i kolekcji należy wymienić materiały i zbiory Aleksandra Golińskiego z Urzędowa (1866, 1879–1938) i Stanisława Poznańskiego (1625–1889), akta Huissonów (1809–1900), Leopolda Webera (1892–1940), dr. prawa związanego z Galicją i Wincentego Zborowskiego (1816–1896), administratora majątków na terenie Lubelszczyzny.

Zachowane archiwalia prywatne cechuje zazwyczaj duża rozpiętość czasu, związane są z wieloma osobami i wydarzeniami, dotyczą też lub pochodzą z różnych terenów, są wytworem wielu osób i instytucji. Dominują wśród nich akta prawno-majątkowe i gospodarcze, włącznie z dokumentacją kartograficzną i korespondencją urzędową. W grupie akt osobistych liczne są metryki, świadectwa szkolne, dowody osobiste, różnorodne legitymacje, dokumenty nominacji na urzędy i funkcje oraz poświadczenia służbowe, a także archiwalia związane z działalnością polityczną i społeczną. Cennym materiałem są listy prywatne, fotografie, rysunki, tak amatorskie jak i znanych artystów, tablice genealogiczne i herbowe, rękopisy literackie, naukowe oraz publicystyczne, w tym liczne odpisy oraz pamiętniki czy dzienniki. Zachowało się wiele różnorodnych druków, od książek, gazet i broszur po wycinki prasowe, zaproszenia i inne druki ulotne.

Archiwum Ordynacji Zamojskiej w Zwierzyńcu 1589–1944

Archiwum to powstało w wyniku funkcjonowania jednego z największych latyfundiów na ziemiach polskich. Status dóbr jako ordynacji na wniosek hetmana Jana Zamojskiego zatwierdził sejm w 1589 r. Ordynacja przetrwała do 1944 r. Majątki ordynackie znajdowały się przede wszystkim na południu woj. lubelskiego, w woj. bełskim oraz w ziemi chełmskiej i przemyskiej. Pod koniec XVIII w. Ordynacja liczyła 10 miast i 195 wsi lecz później jej terytorium zmniejszało się. W ciągu trzech i pół wieku istnienia zmieniał się nie tylko jej obszar, ale

też organizacja zarządu dóbr i formy ich eksploatacji. Zamojscy dbali o swoje dokumenty rodzinne i akta gospodarcze. Na początku XIX w. zorganizowali w Zwierzyńcu (pow. zamojski) archiwum gospodarcze Ordynacji, a w Warszawie Bibliotekę Ordynacji Zamojskiej, gromadzącą ich archiwalia osobiste, cenniejsze akta prawno-majątkowe i różne zbiory (obecnie w Warszawie, w Archiwum Głównym Akt Dawnych i Bibliotece Narodowej). Znajdujące się w APL archiwum gospodarcze zawiera materiały organizacyjno-administracyjne, w tym zarządzenia ordynatów, różnorodne inwentarze dóbr i rozliczenia, plany miejscowości, gruntów i obszarów leśnych, których wiele było na terenie tego latyfundium oraz rysunki architektoniczne. Liczne są akta osobowe pracowników i inne dokumenty związane z zatrudnieniem, archiwalia dotyczące spraw bytowych mieszkańców, szkolnictwa, życia religijnego i kulturalnego, oraz działalności różnych organizacji na terenie Ordynacji. Większość akt pochodzi z XIX w.

1

Inwentarz wsi Chmielek (pow. biłgorajski) i innych należących do tej dzierżawy z lat 1688 i 1711–1713.

AOZ, sygn. 6, ss. 45.

Fragment inwentarza z opisem budynków dworskich, powinności chłopów trzymających pół łana i wykazem komorników z 1688 r.

Podstawowym sposobem gospodarowania w Ordynacji było wydzierżawianie poszczególnych dóbr, wsi czy folwarków, co powodowało konieczność częstego spisywania inwentarzy. Zawierały one opisy zagospodarowania gruntów, mienia ruchomego, inwentarza żywego, stanu budynków, ewentualnie rozliczenia oraz spisy poddanych z informacją o powinnościach lub uprawnieniach. Wykazy imienne stanowią cenne źródło do genealogii.

2

„Obrazek sytuacyjny folwarku Chmielek”, wykonany przez architekta B. Korybuta-Daszkiwicza, Zwierzyniec, 8 listopada 1922 r.

AOZ, plany, sygn. 1031/1.

Plan sytuacyjny budynków mieszkalnych i gospodarskich z ich opisem.

3

„Elewacje domu mieszkalnego dzierżawcy folw. Chmielek”.

AOZ, plany, sygn. 1031/16, skala 1:100.

Plany wykonał zapewne B. Korybut-Daszkiwicz w 1922 r. Jak wynika z opisów na planie sytuacyjnym budynek już wówczas istniał.

4

Okładka poszytu akt z lat 1927–1932 z nadrukiem „Interesa JW. Hr. Maurycyego Ordynata Zamojskiego. Wydział Lasów”, 1932 r.

AOZ, sygn. 14205.

Nadruki na obwolutach jednostek aktowych stosowano w kancelarii i archiwum Ordynacji od początku XIX w. Zmieniało je wraz z reorganizacjami administracji Ordynacji a czasami i jej właściciela. Maurycy Klemens Zamoyski (1871–1939) został XV z kolei ordynatem zamojskim w 1892 r. Dwukrotnie zmieniał organizację zarządu dóbr, w tym w 1932 r.

5

Raport księdza Piotra Ściegiennego (1800–1890) wikarego w Wilkołazie (pow. kraśnicki) o stanie prowadzonej przez siebie szkółki, 29 kwietnia 1836 r.

AOZ, sygn. 15274, list k. 2.

Raport skierowany do Ziółkowskiego, rządcy klucza janowskiego, należącego do Ordynacji. Ks. P. Ściegienny deklarował chęć podjęcia się w niej bezpłatnego nauczania. W aktach zachowało się kilka innych jego pism w tej sprawie. Od 1843 r. był proboszczem w Chodlu (pow. opolski), w roku następnym podjął próbę wywołania znanego powstania chłopskiego.

Archiwum Woronieckich z Huszlewa 1540–1904

Archiwum związane jest z kolejnymi właścicielami dóbr huszlewskich (pow. łosicki) – Kiszkami, Szujskimi, Mleczkami, Wyrozębskimi i Woronieckimi. Przede wszystkim jest to jednak archiwum Jana Władysława Kunath Wyrozębskiego (zm. 1731 r.) oraz książąt Woronieckich, którzy weszli w posiadanie Huszlewa (1737 r.) na skutek małżeństwa córki Wyrozębskiego Joanny z ks. Franciszkiem Woronieckim. Znajdują się w nim akta prywatno-majątkowe i osobiste, w tym dość obfita korespondencja wymienionych rodów. Stosunkowo liczne są akta o charakterze publicznym, zwłaszcza dotyczące dawnej ziemi mielnickiej i drohickiej. Trafily do zespołu głównie w związku z piastowaniem urzędów przez Wyrozębskiego, który był m. in. starostą mielnickim i instygatorem koronnym, występował też jako plenipotent. Jego aktywność jako prawnika spowodowała, że w zespole znalazły się dokumenty i fragmenty akt procesowych wielu osób i rodów.

6

„Sumariusz archiwum huszlewskiego” sporządzonego przez archiwistę Kudelskiego, ok. 1815 r.

AWK, sygn. 557, składki kart poprawne w księgę, ss. 208.

Na prezentowanej stronie opis fascykułu (wiązka, grupa akt) dokumentów Joanny z Wyrozębskich Woronieckiej i początek wykazu następnego z aktami dotyczącymi spraw wspólnych jej i męża Franciszka. W sumariuszu opisanych jest 1041 dokumentów prawno-majątkowych posiadaczy Huszlewa od XVI w. do 1801 r. Akta podzielono na tematyczne fascykuły, w których dokumenty ułożone chronologicznie oznaczone były tą samą literą ale z numeracją ciągłą. Był to typowy sposób systematyzacji i znakowania akt w archiwach prywatnych do XIX w. włącznie.

7

Akt notarialny formalnego przekazania przez księcia Antoniego Woronieckiego (zm. 1835 r.) zarządu dóbr huszlewskich synowi Jeremiaszowi (zm. 1877 r.) sporządzony przez Aleksandra Engelke, regenta Kancelarii Ziemiańskiej Województwa Mazowieckiego, Warszawa, 3 września 1831 r.

AWH, sygn. 545, kk. 5.

Dokument z okresu powstania listopadowego z nagłówkiem „Rząd Narodowy Królestwa Polskiego” i stemplem Królestwa Polskiego nad nim.

Spuścizna Kazimierza Wyszyńskiego 1890–1935

Spuścizna ta zawiera archiwalia Kazimierza Wyszyńskiego znanego działacza politycznego i dyplomaty. Urodzony w Lublinie, był synem adwokata i senatora Aleksandra Wyszyńskiego i Zofii z Gałeckich. Już w latach szkolnych, w Lublinie a następnie w czasie studiów historycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim był aktywnym członkiem i organizatorem konspiracyjnych ugrupowań niepodległościowych. W 1915 r. wstąpił do Legionów i służył w 1 pułku ułanów dowodzonym przez Wł. Belinę-Prażmowskiego. Po wypadkach związanych ze znanym „kryzysem przysięgowym” został internowany w obozie w Szczypiornie. Później działał w Krakowie i w Wielkopolsce, był jednym z twórców Związku Patriotycznego, uczestniczył też w działaniach militarnych. W 1920 r. rozpoczął pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, z którym był związany zawodowo do końca życia. Od 1 stycznia 1920 r. pracował w Wydziale Wschodnim, następnie wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Od września 1920 r. do marca 1921 r. był sekretarzem delegacji polskiej na konferencji w Rydze. Od 1 marca 1923 r. sprawował funkcję radcy legacyjnego w Poselstwie RP w Moskwie a od 1 października 1927 r. w Berlinie (od 1933 r. ambasada), gdzie zmarł 3 stycznia 1935 r. Jako zwolennik Marszałka Piłsudskiego był stale aktywny w polityce wewnętrznej pomimo pobytu na placówkach. W 1925 r. poślubił kuzynkę Zofię z Wyszyńskich (1900–1984). Ich córka Zofia Zabłocka przekazała do APL część spuścizny ojca ocalałą z II wojny światowej.

8

Wyciąg metryki urodzenia K. Wyszyńskiego urodzonego 10/23 sierpnia 1890 r. z akt Parafii Katedralnej św. Jana w Lublinie, 1909 r.

SKW, sygn. 1, wypis na formularzu, ros.

9

Zawiadomienie Proboszcza Parafii Katedralnej św. Jana w Lublinie o rozpoczęciu ogłaszania zapowiedzi przedślubnych Kazimierza Wyszyńskiego i Zofii Wyszyńskiej, po otrzymaniu przez nich dyspensy nr 3169, 27 grudnia 1924 r.

SKW, sygn. 1, wypis na formularzu.

10

„Metryka śmierci” Kazimierza Wyszyńskiego, zm. 3 stycznia 1935 r. w Berlinie-Charlottenburgu, wystawiona przez Proboszcza Parafii Katedralnej św. Jana w Lublinie, 17 stycznia 1935 r.

SKW, sygn. 1, wypis na formularzu.

11

„Poświadczenie zgłoszenia do służby wojskowej” (książeczka wojskowa) K. Wyszyńskiego wystawiona przez Lubelski Urząd ds. Powinności Wojskowej, 1911 r.

SKW, sygn. 4, formularz wypełniony, ros., kk. 8.

12

„Bilet wejścia nr 38 na polsko-rosyjsko-ukraińską konferencję pokojową” dla sekretarza polskiej legacji K. Wyszyńskiego, Ryga, 21 września 1920 r.

SKW, sygn. 17, druk wypełniony ręcznie, pieczęć Ministerstwa Spraw Zagranicznych z napisem w j. franc.

13

Bilet wizytowy K. Wyszyńskiego jako radcy Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie, ok. 1933 r.

SKW, sygn. 10, druk.

14

Paszport dyplomatyczny nr 271/27 radcy legacyjnego K. Wyszyńskiego wystawiony przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa, 24 października 1927 r.

SKW, sygn. 3, pol. i franc. 4 karty do złożenia w okładki.

Pod fotografią podpis Kazimierza Wyszyńskiego. Na dalszych kartach kilkadziesiąt stempli z lat 1927–1934 poświadczających przyznanie wiz oraz kontroli granicznych.

15

„Regulamin honorowej Straży Obywatelskiej” powołanej w Krakowie w lutym 1918 r., której komendantem został K. Wyszyński, Kraków, 12 lutego 1918 r.

SKW, sygn. 12, druk.

Straż powołano w związku z rozruchami antyniemieckimi i antyaustriackimi spowodowanymi podpisaniem traktatu w Brześciu.

16

Zapiski K. Wyszyńskiego z okresu I wojny światowej. Pod datą 15 października 1915 r. adnotacja o wstąpieniu do „pułku” (Legionów) w Kowlu, a 21 lipca 1917 r. o internowaniu w obozie w Szczypiornie.

SKW, sygn. 9, fragmenty notesika.

17

„Program akademii żałobnej ku czci ś.p. Kazimierza Wyszyńskiego” zorganizowanej 20 stycznia 1935 r. w Lublinie przez specjalnie powołany Komitet Obywatelski, 1935 r.

SKW, sygn. 79, druk, kk. 4.

Uroczystości ostatniego pożegnania K. Wyszyńskiego były manifestacjami patriotycznymi. W Berlinie została odprawiona msza, transportowanej do Polski trumnie władze i organizacje oddały hołd na Dworcu Wschodnim w Warszawie, w Lublinie odbył się uroczysty pogrzeb.

Archiwum Klemensowskich z Celejowa 1766–1939

Dobra celejowskie (pow. puławski) należały do Czartoryskich, którzy utracili je w związku z represjami po powstaniu listopadowym. Ich właścicielem został Marcin Klemensowski (1791–1869), także uczestnik postania awansowany do stopnia pułkownika, a wcześniej żołnierz napoleoński. Następnie został urzędnikiem rosyjskim – inspektorem generalnym komunikacji w Królestwie Polskim i radcą stanu. Dobra Celejów pozostały w rękach Klemensowskich do reformy rolnej w 1944 r. W zespole znajdują się nie tylko archiwalia majątkowe, gospodarcze i osobiste Klemensowskich ale i nieliczne dokumenty skoligaconych z nimi Malhommów, rodziny emigrantów francuskich.

18

„Kopia genealogii dziedzicznych szlachciców Klemensowskich herbu Celejew” wydana przez Departament Heroldii Senatu Rządzącego, Petersburg, 30 listopada 1911 r.

AKC, sygn. 130, k. 1, ros.

Na planszy z wizerunkiem herbu głównie informacje o Marcinie Klemensowskim, który otrzymał nowe szlachectwo i herb w 1837 r.

19

„Dowód osobisty” Agnieszki Klemensowskiej wydany przez Wójta Gminy Celejów, 7 października 1932 r. i wywód szlachectwa z jej biografią spisany przez męża Józefa, b.d.

AKC, sygn. 132, poszyt, ss. 448.

Józef Klemensowski (ur. 1866 r.), syn Ludwika i wnuk Marcina, z Agnieszką z Pawłowców (1872–1934) miał troje dzieci – Józefa, Mariannę i Mariana. Materiały z poszytu akt utworzonego przez niego w 1939 r., w którym oprócz dokumentów osobistych żony jest szereg aktów notarialnych, rejestry pomiarowe dóbr, a także jego notatki heraldyczno-genealogiczne dotyczące rodziny.

20

Odpis dyplomu nadania szlachectwa Marcinowi Klemensowskiemu przez cara Mikołaja I w 1851 r., 1928 r.

AKC, sygn.133, pol., ros., 2 karty włożone do ramek w ozdobnych okładkach ze srebrnymi okuciami, inicjałami JK z koroną, datą 1894 r. i zapieciem. Puncce wytwórcy F. Jabrzemskiego, Warszawa.

Odpis sporządzony przez Józefa Klemensowskiego ofiarowany żonie Agnieszce z odciskiem jego pieczęci herbowej i komentarzem. Tekst komentarza oraz sposób umieszczenia odpisu jest jednym z przejawów ekscentryczności Klemensowskiego.

21

Kopia wyciągu z księgi hipotecznej (wieczystej) dóbr Celejów nr 1889, zapisy działu I i II, Lublin, 1901 r.

AKC, sygn. 8, pol., ros. kk. 2.

Odpisy z ksiąg wieczystych są często spotykane w aktach prywatnych lecz w zasadzie nie były drukowane.

22

Plan części lasu dóbr Esterka należącego do dóbr celejowskich z 1898 r. z adnotacją z 1902 r.

AKC, sygn. 44, ros., kalka, 54,5x46 cm, skala 1:10 000.

23

Pismo Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie w sprawie mianowania Zofii Malhomme opiekunką (członkinią), Warszawa, 1/13 marca 1855 r.

AKC, sygn. 114.

Syn Marcina Klemensowskiego, Ludwik (1830–1885) poślubił w 1858 r. Zofię z Malhommów (ur. 1830).

24

„Marsz ludu celejowskiego przy pierwszym wjeździe Młodej Dziedziczki do Celejowa w dniu 29 kwietnia 1858 r. J.W.iej Zofii z Malonów Klemensowskiej z muzyką przełożoną przez K. Rostonowskiego”.

AKC, sygn. 114, druk, kk. 2.

Tekst 6-wierszowej piosenki z zapisem nutowym. Zofia z Malhommów Klemensowska była miłośniczką muzyki, pianistką, organizatorką koncertów dobroczynnych, na których również występowała.

Archiwum Ordynacji Zamoyskich w Kozłowie 1903–1939

W archiwum tym znajduje się niewielka ilość archiwaliów drugiej z ordynacji należących do Zamoyskich. Została ustanowiona w 1903 r. staraniem Konstantego Zamoyskiego (1846–1923) a zlikwidowana w 1944 r. Dobrami kozłowieckimi (pow. lubartowski) zarządzali jeszcze dwaj ordynaci, brat stryjeczny Konstantego Adam (zm. 1940), a następnie jego syn Aleksander.

25

List Michała Zamoyskiego z Paryża, zapewne do rodziców, ok. 1930 r.

AOZK, sygn. 74. list nr 11, na papierze firmowym Hotelu Ritz.

Michał (1901–1957) był młodszym synem II ordynata kozłowieckiego, Adama Zamoyskiego. Osiedlił się w Angoli, założył plantację kawy i tam zmarł. Korespondencja prywatna jest jednym z cenniejszych materiałów zachowanych w archiwach rodowych.

26

List Marii z Brzozowskich (1902–1982), żony Michała Zamoyskiej do teścia Adama Zamoyskiego z Angoli, z ilustracjami i wklejonymi włóknami sizalu, ok. 1931 r.

AOZK, sygn. 74, kk. 4.

27

Okładka z nadrukiem „Ordynacja Kozłowiecka” dla bilansu zamknięcia roku gospodarczego 1921–1922 – bilans na 1 lipca 1922 r.

AOZK, sygn. 48, druk i rkps.

Archiwum Brezów z Siekierzyniec 1630–1945

Archiwum Brezów zawiera głównie akta wołyńskiej linii rodu Brezów, których siedzibą od końca XVIII w. do 1918 r. były Siekierzynce w pow. ostrogskim (Ukraina). Po włączeniu tych ziem do Rosji Radzieckiej archiwalia ulokowano prawdopodobnie w dworze w Żabiej Woli pod Lublinem, skąd w 1945 r. przekazała je do APL Helena z Brezów Rohlandowa. Archiwum zawiera obfitą korespondencję prywatną, materiały genealogiczne, prawno-majątkowe i gospodarcze, w tym również rodzin spokrewnionych, m. in. Czarnieckich i Mikoszewskich. Interesujące są też archiwalia książąt Jabłonowskich, z którymi Brezowie byli związani m.in. jako plenipotenci. Zespół jest obecnie opracowywany.

28

Akcja na 125 rubli Towarzystwa Akcyjnego Fabryki Stali „Hrabia L. Broel-Plater w Bliżynie”, 1898 r.

kk. 2, kupony dewidend niewykorzystane.

Towarzystwo powstało w 1897 r. jako jedna z inicjatyw gospodarczych Ludwika Platera (1844–1909), właściciela Bliżyna (pow. skarżyski, woj. świętokrzyskie). Dyrektorem Towarzystwa był spokrewniony z Brezami Ludwik Wrotnowski.

29

„Śmiertelna choroba „Słowa”, akwabela Rosena ofiarowana Lucjanowi Wrotnowskiemu przez redakcję uzdrowionego przezeń dziennika”.

Akwabela barwna naklejona na karton.

Akwabela sygnowana przez Jana Rosena (1854–1936), znanego malarza i ilustratora. Przedstawia L. Wrotnowskiego (zakupił pismo „Słowo” w 1899 r.), Henryka Sienkiewicza, redaktora „Słowa” w latach 1882–1887, Antoniego Zaleskiego, ks. Zygmunta Zaleskiego i dziennikarza Adama Brezę. Wykonana w roku 1888 lub 1899. Opisy autorstwa Achillesa Brezy (1845–1905), prawnika, głównego twórcy Archiwum Brezów.

30

„Zbiorek pamięciowych ćwiczeń Andziulki Breza w półroczu 1893–1894 przepisany własnoręcznie dla Drogiego Ojczyka w dniu Imienin 1894 13/5”.

Zeszytek przysłów i sentencji Anny Brezy (1887–1894), córki Achillesa Brezy, ilustrowany akwarelkami przez starszą siostrę Helenę, później Rohlandową.

Archiwum Łosiów 1561–1967

Zespół ten jest jednym z ciekawszych archiwów prywatnych w zasobie APL. Składa się z dwóch części, ze zbiorów Wincentego Łosia (1857–1918), literata i kolekcjonera pamiątek rodzinnych oraz archiwum prof. KUL Jana Stanisława Łosia (1890–1974). Materiały Wincentego Łosia przejął jego brat hr. Witold (1862–1947), właściciel Piotrowic koło Lublina. Archiwalia Łosiów zostały przekazane do APL w roku 1947 i 1970. Są nadal wzbogacane przez rodzinę.

31

Układ pomiędzy spadkobiercami księcia Antoniego Barnaby Jabłonowskiego (zm. 1799 r.), kasztelana krakowskiego, Stanisławem, Maksymilianem i Teresą Jabłonowskimi oraz Teklą z Jabłonowskich Potocką a sukcesorami Dymitra Jabłonowskiego, starosty kowelskiego, Lwów, 28 lutego 1807 r.

AŁ, cz. I, sygn. V/3–17, kk. 3.

Jednym ze świadków spisania tekstu porozumienia był hr. Józef Łoś, występujący jako plenipotent Teresy Jabłonowskiej. Na dokumencie jest m.in. jego podpis z pieczęcią herbową co spowodowało włączenie go do kolekcji przez Wincentego Łosia i opatrzenie stemplem zbiorów.

PORTRET TARNOWSKICH

Prezentowane fotografie (nr 32–53) pochodzą z *Archiwum Łosiów* (sygn. VI/l). Jest to jedna z większych grup fotografii przedstawicieli jednego rodu zachowanych w tym zespole akt, który zawiera zresztą najbogatszą kolekcję zdjęć ze wszystkich zespołów akt prywatnych w APL. Tarnowscy byli rodem związanym w XIX w. głównie z Galicją. Jego członkowie posiadali także majątki na terenie Lubelszczyzny, stąd powstała „lubelska linia” tego rodu. Od XVII w. Tarnowscy posiadali Krasnobród a ostatnim właścicielem z tego rodu był Jan Teodozjusz Tarnowski (1820–1886), który nie pozostawił męskiego potomstwa. „Linie lubelską” Tarnowskich tworzyli też właściciele innego majątku – Łabuń (pow. zamojski). Odziedziczyła go w 1819 r. Antonina z Grzemskich (zm. 1880 r.), zamężna z Feliksem hr. Tarnowskim (zm. 1851, stryj Jana Teodozjusza i jego brata Kazimierza). W latach 70. i 80. XIX w. Łabunie należały do Adama Tarnowskiego, następnie do Jana Aleksandra, syna Antoniny i Feliksa, a po nim z kolei do jego syna Jana Stanisława. Ten ostatni sprzedał Łabunie w 1895 r. Należy też dodać, że w latach 1799–1832 właścicielami dóbr markuszkowskich, w tym miasteczka Markuszowa, byli kolejno Rafał Amor i Władysław, hrabiowie Tarnowscy.

Fotografie Tarnowskich znalazły się w zbiorach Łosiów głównie na skutek małżeństwa hr. Witolda Łosia (1862–1947) z Marią z Tarnowskich (ur. 1862 r.), córką wspomnianego hr. Jana Aleksandra Tarnowskiego oraz Natalii z Drzewickich (Drzewieckich). Po ślubie zawartym w 1901 r. zamieszkali w Piotrowicach. Mieli jedyne go syna Adama (ur. 1904 r.).

Prezentowane fotografie, to przede wszystkim „portret” przedstawicieli lubelskiej linii Tarnowskich, niestety niekompletny. Zachowane zdjęcia są opisane, a sporadycznie również datowane.

32

Fotografia zbiorowa Tarnowskich wykonana po 1870 r.

Lublin, A. Nowaczyński.

Fotografia przedstawia: Antoninę z Grzemskich (najstarsza z osób siedzących) i kolejno: Natalię, córkę Jana Aleksandra, Gustawa, Jana Aleksandra, Jana Antoniego – synów Antoniny, Natalię z Drzewickich, żonę Jana Aleksandra, i zapewne ich córki Marię i Jadwigę (najmłodsza, ok. 6 lat) oraz Adama (siedzi po prawej stronie) i Aleksandrę Smólską.

33

„Hr. Adam Tarnowski”, ok. 1860 r.

Lwów, Rodecki.

34

„Adam Tarnowski z Łabuń”, ok. 1870 r.
Warszawa, Karoli i Pusch.

35

„Natalia z Drzewieckich hr. Tarnowska”, żona (od 1857 r.) Jana Aleksandra Tarnowskiego, matka Marii Łosiowej, 1906 r.
Marienbad, J. Lamghans.

36

„Jan Hr. Tarnowski lat 9” – Jan Stanisław, ur. 1860 r., ok. 1869 r.
Lublin, Twardzicki i Grochowski.

Fotografie nr 36–44 przedstawiają dzieci Natalii i Jana Aleksandra Tarnowskich.

37

„Natalia i Jan Tarnowski”, ok. 1874 r.
Lublin, A. Nowaczyński.

38

„Jan Hr. Tarnowski” – Jan Stanisław, ok. 1878 r.
Paryż, H. Disderi.

39

„Jan hr. Tarnowski 1898” – Jan Stanisław.
Na tekturce zakładu paryskiego „Reutlinger” z 1903 r.

40–41

„Hrabianka Natalia Tarnowska”, od 1887 r. żona hr. Janusza Tyszkiewicza, ok. 1885 r.
2 fotografie, Kraków, Walery Rzewuski.

42

„Marya hrabianka Tarnowska”, od 1901 r. żona hr. Witolda Łosia, ok. 1890 r.
Kraków, J. Sebald.

43

„Jadwiga hr. Tarnowska”, ur. 1864 r., ok. 1900 r.
Menton.

44

„Natalia z hr. Tarnowskich Tyszkiewiczowa z dziećmi: Marią, Jerzym i Natalią”, ok. 1895 r.
Fotografia amatorska.

45

„Gustaw hr. Tarnowski”, ur. w 1829 r., syn Antoniny i Feliksa Tarnowskich, ok. 1880 r.
Warszawa, Karoli i Pusch.

46

Stefania „z książąt Lubomirskich hr. Gustawowa Tarnowska”, po 1877 r.
Warszawa, „Konrad”.

47

„Marynia i Jurcio” – dzieci Gustawa Tarnowskiego i Stefanii z Lubomirskich, ok. 1885 r.
Warszawa, „Konrad”.

48

„Oktawia Tarnowska, Adam Skrzyński – zaręczeni”, ok. 1880 r.
Kraków, Walery Rzewuski
Fotografia zaręczynowa Oktawii, córki Jana Teodozjusza Tarnowskiego.

49

„Oktawia z hr. Tarnowskich hr. Skrzyńska Adamowa”, 1900 r.
Prawdopodobnie z autografem. Kraków, J. Sebald.

50

„Z Tarnowskich Aniela Żurawska”, ur. 1869 r., córka Kazimierza, od 1887 r. żona Ignacego Żurawskiego, ok. 1887 r.
Kraków, St. Bizański.

51

„Laura z hr. Tarnowskich Mańkowska”, ur. 1875 r., córka Kazimierza, ok. 1905 r.
Kraków, Kuczyński i Gurtler.

52

„Prof. Stanisław Tarnowski” (1837–1917), przedstawiciel „dzikowskiej” linii Tarnowskich

Poznań, E. Mirska.

53

„Karnawał, Kraków 1884 r.”

Kraków, Walery Rzewuski

Grupa 16 młodych mężczyzn, w tym Tarnowscy z linii dzikowskiej: Julian, Adam, Szczepan i Zdzisław. Opis osób na odwrociu.

20. Pismo Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie z 1/13 marca 1855 r. w sprawie mianowania Zofii Malhomme opiekunką, (VII/23).

Wykaz ilustracji

1. Plan budynku Rządu Gubernialnego Lubelskiego w Lublinie ze szkicem sytuacyjnym, 1859 r., (dział I/ekspozat nr 5).
2. „Listy starszeństwa służbowego urzędników Województwa Lubelskiego wg stanu z 31 XII 1927”, (I/12).
3. Dokument Zygmunta I Starego potwierdzający statut cechu rzeźników w Lublinie, Kraków, 7 maja 1533 r., (II/1).
4. Plakat reklamowy Pierwszego Krajowego Towarzystwa Ubezpieczeń „Przezorność” w Warszawie, 1893 r., (II/10).
5. Odpis wyroku sądu „Pen-ko-ci” w Harbinie w sprawie opieki z wniosku Stefanii Saładykowskiej, w j. chińskim z tłumaczeniem rosyjskim, 1929 r., (III/15).
6. Plan gruntów części majątku Konopnica, pow. lubelski, z księgi wieczystej, 1937 r., (III/25).
7. Dyplom pochwalny dla Walentyny Migurskiej, uczennicy I klasy Pensji Wyższej Płci Żeńskiej w Lublinie, 1859 r., (IV/3).
8. Plakat Księgarni Zygmunta Pomarańskiego i S-ka w Zamościu, Filii w Hrubieszowie, 1923 r., (IV/7).
9. Księga terminów adoracji Najświętszego Sakramentu przez członków Bractwa Najśrodszego Serca Jezusowego w Lublinie, 1869–1875, (V/4).
10. Księga prawosławnego bractwa pod wezwaniem św. Katarzyny w Szczepieszynie z lat 1888–1910, (V/5).
11. Orędzie Episkopatu Polski w sprawie związków małżeńskich, 1931 r., (V/9).
12. Ulotka Towarzystwa „Polski Żałobny Krzyż” zajmującego się opieką nad grobami żołnierzy, 1924 r., (VI).
13. „Żołnierz Polski” – gazetka Narodowego Zjednoczenia Wojskowego, 1944 r., (VI/4).
14. Plakat propagandowy – „Ślubuję ojczyźnie. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, ok. 1975 r., (VI/12).
15. Paszport dyplomatyczny Kazimierza Wyszyńskiego, 1927 r., (VII/14).
16. List Marii Zamoyskiej z Angoli, ok. 1931 r., (VII/26).
17. Fotografia zbiorowa Tarnowskich, Lublin, ok. 1870 r., (VII/32).
18. Lista członków zarządu Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności z 1880 r., (IV/10).
19. Pismo Społecznego Komitetu do Walki z Alkoholizmem Okręgowej Rady Związków Zawodowych w Lublinie do Powiatowej Rady Związków Zawodowych w Białej Podlaskiej z 10 listopada 1950 r. w sprawie ożywienia walki z alkoholizmem, (VI).
20. Pismo Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie z 1/13 marca 1855 r. w sprawie mianowania Zofii Malhomme opiekunką, (VII/23).